
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

25. évfolyam 6. szám

2016. június

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Kenyéri Katalin:** A könyvtári jogszabályok változásából jöhet a könyvtári rendszer szolgáltatásainak lendülete..... 3
- Balogh András – Csoma Éva:** Könyvtárséták a „kultúrpalotában” 11

Műhelykérdések

- Bognár Noémi Erika – Tóth Máté:** Tartalmi feltáró eszközök használata a magyarországi könyvtárakban 18

Konferenciák

- Lencsés Ákos – Dér Ádám:** Tavaszinformációs napok az EISZ-tagkönyvtárak számára 31

Napló

- Vajda Henrik:** A 75 éves Varga Csaba professzor és a könyvtárak 35
- Varga Csaba:** „Iszonyú mennyiségű katalógusdobozt bújtam át” 36

Könyv

- Kégli Ferenc:** A harkányi gyógyvíz és fürdő kultúra bibliográfiája (1825-2015) 47
- Bényei Miklós:** Újraolvasva (6) Sztálinvárosi gyerekek 50

From the contents

- Katalin Kenyéri:* Changes in legal regulations may give an impetus to the services of the library system (3)
- András Balogh – Éva Csoma:* Library tours in the Central Library of the Metropolitan Szabó Ervin Library, Budapest ()
- Noémi Erika Bognár – Máté Tóth:* The use of subject cataloguing tools in Hungarian libraries

Cikkeink szerzői

Balogh András, a FSZEK Központi Könyvtárának munkatársa; *Bényei Miklós*, a Debreceni Egyetem tanára; *Bognár Noémi Erika*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Csoma Éva*, a FSZEK Központi Könyvtárának csoportvezetője; *Dér Ádám*, az MTA Könyvtár és Információs Központ (MTA KIK) munkatársa; *Kéglí Ferenc*, az OSZK ny. osztályvezetője; *Kenyéri Katalin*, az Emberi Erőforrások Minisztériumának vezető jogtanácsosa; *Lencsés Ákos*, az MTA KIK munkatársa; *Tóth Máté*, a Könyvtári Intézet munkatársai; *Vajda Henrik*, az OSZK munkatársa; *Varga Csaba*, jogfilozófus, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem professzora;

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Borostyániné Rákóczi Mária, Dancs Szabolcs,
Fülöp Attiláné, Venyigéné Makrányi Margit**

Szerkeszti:

Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bánkeszi Lajosné**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Nagy László**

Borítóterv: Gerő Éva

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az

**Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap**

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804

Kenyéri Katalin

A könyvtári jogszabályok változásából jöhet a könyvtári rendszer szolgáltatásainak lendülete

Két nagy témában és több – a könyvtári rendszer alappilléreit érintő - kérdésben módosult 2015-ben a könyvtári törvény; a módosítást a 2015. évi CCVII. törvény vezette be. Az egyik téma a kiadványok köteles példányainak szolgáltatására vonatkozik, a másik a könyvtári dokumentumokat érintő alapvető kérdések törvényi szinten történő megfogalmazását jelenti.

I. A köteles példányok szolgáltatásának törvényi megalapozása

A könyvtári törvény 59. § (2) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:

„(2) A kiadványokból hat kötelespéldányt kell szolgáltatni az országos könyvtári rendszer számára. Archiválásra alkalmas kötelespéldányt kell szolgáltatni a nyomtatott formában megjelenő kiadványok elektronikus formában létrehozott, a kiadvánnyal szövegében és megjelenésében megegyező változatából is. Elektronikus formában létrehozott kiadványokból és az egyéb kiadványok elektronikus változatából kormányrendeletben meghatározott formátumban kell kötelespéldányt szolgáltatni.”

A köteles példányok példányszáma tehát nem változott a módosítással. Az új szabályok az archiválás és az elektronikus kötelespéldány-szolgáltatás megvalósíthatóságát szolgálják. Mindkét téma erősen kötődik a nemzeti könyvtár tevékenységéhez, és nem véletlen, hogy a részletes megoldások szabályozását a kormányrendelet szintjére utalja a törvény.

A nemzeti könyvtár megfelelő felkészültsége szükséges mind az elektronikus kötelespéldányok fogadásának, mind archiválásának megvalósításához. A kormányrendelet szabályai akkor fogalmazhatók meg, ha a nemzeti könyvtár informatikai rendszerre felkészül e feladatokra, és megfogalmazhatók lesznek a formátumokkal kapcsolatos szakmai és eljárási elvárások. Pozitív változásokra várhatunk ezen a téren is. A Kormány elfogadta az Országos Széchényi Könyvtár fejlesztési tervét, és most azon fáradozunk, hogy a Budavári Palota F. épületében maradó könyvtár felkészüljön feladatainak modern

nemzeti könyvtári szinten történő megvalósítására, egyúttal a Palota tereiben megvalósuljon nemzetünk könyvtárban őrzött kincsei reprezentatív bemutatásának lehetősége is.

A könyvtári törvény a módosítást követően meghatározza a köteles példányokkal kapcsolatos, kormányrendeletben szabályozható témákat, és pedíg a következőképpen:

Az. 59. §-a a következő (2b) és (2c) bekezdéssel egészül ki:

„(2b) A Kormány rendeletben szabályozza

a) a kiadványok kötelespéldányainak szolgáltatására kötelezettek körét,

b) a kötelespéldány-szolgáltatással összefüggő jelentés szabályait,

c) a helyi vonatkozással bíró kiadványok kötelespéldányainak szolgáltatására vonatkozó külön szabályokat,

d) a kötelespéldány-szolgáltatás határidejét, módját,

e) a kötelespéldányra jogosult szervezetek körét,

f) a kötelespéldányok szétosztásának módját,

g) a kötelespéldányok megőrzésének és használatának szabályait, valamint

h) a kötelespéldány-szolgáltatás jogszabálynak nem megfelelő teljesítése esetén követendő eljárást.

(2c) A kötelespéldány-szolgáltatás elmulasztása vagy nem a jogszabálynak megfelelő teljesítése esetén a kötelespéldányra jogosult beszerezheti a kiadványt, vagy a kiadványról archiválás céljából, a szerzői jogról szóló törvény szabályainak megfelelően másolatot készíthet. A kötelespéldányra jogosult a kötelespéldány pótlásával kapcsolatosan felmerült költségeit a kötelespéldány-szolgáltatás kötelezettjére terhelheti.”

A köteles példányokra vonatkozó rendelet tartalmi előírásainak törvényben történő megjelenítése elvi jelentőségű szabályokat fogalmaz meg és megfelel a kodifikációs követelményeknek. Ugyancsak elvi jelentőségű szabály a törvényben a kötelespéldány-szolgáltatás elmulasztása vagy nem megfelelő teljesítése esetén alkalmazható jogkövetkezmény előírása. A módosítással a törvény eltér a korábbi szankció alkalmazásától, ami szabálysértésként 50 ezer forinttal büntethette a jogsértő magatartást. Ehelyett a kulturális területhez jobban illően nem szankció, hanem jogkövetkezmények meghatározása került a (2c) bekezdéssel a törvénybe. A jogkövetkezmény az, hogy a jogosult, vagyis a nemzeti könyvtár beszerezheti a kiadványt vagy másolatot készíthet róla, és a költségeit a kötelezetre terhelheti. Esetenként ez összegében több is lehet, mint a korábbi 50 ezer forint, és már a kilátásba helyezése is nyomatékosan elősegíti az önkéntes jogkövetés megvalósítását, a kötelespéldányok beküldését. A részletszabályokat a rendeletben kell majd meghatározni.

A törvény módosítás szerint az új köteles példány szabályok 2017. január 1-jén lépnek hatályba.

II. A könyvtári dokumentumok nyilvántartása

A könyvtári törvény a módosításig nem tartalmazta a könyvtári dokumentumok nyilvántartására vonatkozó alapvető szabályokat, ezek most bekerültek a törvénybe. A törvény III. rész III. Fejezete a 60. §-t követően a következő alcímmel egészül ki:

„A könyvtári dokumentumok

60/A. § (1) A könyvtár nyilvántartja az általa beszerezett könyvtári dokumentumokat, a miniszter (3) bekezdésnek megfelelően kiadott rendeletében meghatározott módon és tartalommal. A nyilvántartásba vett könyvtári dokumentumok képezik a könyvtár állományát.

(2) *A könyvtári dokumentumok adatait elsősorban elektronikusan vezetett nyilvántartásban kell rögzíteni. Elektronikus nyilvántartási rendszer hiányában a könyvtár a könyvtári dokumentumokról nyomtatott nyilvántartást vezethet.*

(3) *A könyvtári dokumentumok nyilvántartásának tartalmát, a nyilvántartás vezetésére vonatkozó szabályokat, a könyvtári dokumentumok selejtezésének, továbbá az állományból való kivételének szabályait a miniszter rendeletben állapítja meg. A könyvtár által nyilvántartott dokumentum csak e törvényben és a miniszter rendeletében meghatározott esetekben és módon vezethető ki az állományból.*

(4) *A könyvtár gondoskodik a könyvtári dokumentumok feltárásáról, rendelkezésre bocsátásáról és az archiválásra vonatkozó szabályok figyelembevételével történő megőrzéséről.*

(5) *A könyvtári állomány ellenőrzésének szabályait a miniszter rendeletben határozza meg.”*

A nyilvántartási kötelezettség a módosítást követően kiterjed minden beszerzett könyvtári dokumentumra, a nyilvántartás tartalma és típusa azonban eltérő lehet majd a rendelet szerint a beszerzés céljától függően. A módosítás megalapozza a különböző célú nyilvántartások alkalmazásának lehetőségét.

A módosítás megfogalmazza az elektronikus nyilvántartás általános szabályát, amelyhez képest kivételesen engedi meg a nyilvántartás nyomtatott formájának alkalmazását. A kivételre azért van szükség, mert a nyilvántartási szabályok vonatkoznak minden nem nyilvános könyvtárra is, amelyek körében vannak még olyanok, ahol megbízható elektronikus nyilvántartás vezetésére nincs lehetőség.

III. Törvényi szintre emelte a módosítás az állomány meghatározását, valamint a könyvtári dokumentumok tekintetében a könyvtár alapvető szakmai feladatainak felsorolását, a feltárás, rendelkezésre bocsátás és megőrzés előírásával, és új szabályokat vezetett be a gyűjtőköri szabályzatra vonatkozóan.

A megőrzés feladatánál kiemeli az archiválásra vonatkozó szabályok figyelembevételének kötelezettségét. Az archiválás alapvető szabályait is tartalmazza a továbbiakban a törvény új szabálya.

„60/B. § (1) A könyvtár gyűjtőkörét, a gyűjtemény fejlesztésének, megőrzésének, a könyvtári dokumentumok archiválásának szempontjait a könyvtár fenntartója által jóváhagyott gyűjtőköri szabályzatban kell meghatározni. A gyűjtőköri szabályzatot a könyvtár nyilvánosságra hozza.”

A gyűjtőköri szabályzat tartalma törvényi szinten került előírásra. Meghatározza a törvény a szabályzattal kapcsolatos fenntartói jóváhagyást, a nyilvánosságra hozatali kötelezettséget is.

Ismeretes, hogy gyűjtőköri szabályzattal minden könyvtárnak rendelkeznie kell, a törvény módosítása következtében ezeket a szabályzatokat felül kell vizsgálni. A felülvizsgálatot a könyvtári dokumentumok típusainak és azok mennyiségének változása is indokolja, hiszen a könyvtárban eltolódik a beszerzett dokumentumok aránya a digitális elérhetőség útján megismerhető dokumentumok számának gyarapodásával. Az adatbázisok, az Open Access keretében nyilvánosságra hozott, vagy az eredetileg is csak az interneten megjelenő kiadványok használata a könyvtárban kézbe vehető dokumentumok mellett egyre növekszik.

Ezt a tendenciát a könyvtári gyűjtőköri szabályzatokban követni kell, és meghozni azokat a gyarapítási elveket, amelyeknek megfelelően meghozza a könyvtár a döntést, hogy nyomtatott vagy csak elérhető formában „szerzi be” a kiadványt. A gyűjtőköri szabályzatok felülvizsgálata során szabályozni kell a könyvtár archiválási gyakorlatát, rögzítve az archiválni szándékozott témákat, dokumentum-típusokat, az archiválás módját, formáit.

IV. Archiválási kötelezettséget a törvény a következő szabállyal állapít meg:

„60/B. § (2) A könyvtár nemzeti vagyoneként nyilvántartja és archiválja az állományába tartozó muzeális könyvtári dokumentumokat.”

A muzeális könyvtári dokumentumok a nemzeti vagyon részei, a nemzeti vagyonról szóló törvénnyel összhangban itt is meg kellett jeleníteni ezt a szabályt. Elvi jelentőségű szabály annak törvényi rögzítése, hogy nem a könyvtári állomány egésze, hanem csak a muzeális dokumentumok képezik a nemzeti vagyon részét, az ebből következő vagyonnyilvántartási kötelezettség csak e dokumentumokra terjed ki. A koherens szabályozás lehetőségét alapozta meg ezzel a törvény módosítása.

„60/B. § (3) Archivált könyvtári dokumentum nem vezethető ki az állományból, kivéve, ha a) azt a könyvtár más könyvtárnak archiválási célból, megállapodás alapján átadja, vagy b) az archivált könyvtári dokumentum használhatatlanságát vagy megsemmisülését előidéző elháríthatatlan ok (vis maior) következtében.”

Az archiválás végleges megőrzést jelent, ezért az állományból történő törlés lehetőségét a törvény által meghatározott esetekre korlátozza az új szabályozás.

„60/B. § (4) A könyvtár állományában tartja a gyűjtőkörébe nem tartozó – e törvény szerint hungarikumnak minősülő – könyvtári dokumentumot, ha nem állapítható meg, hogy van olyan könyvtár, amely archiválja annak egy példányát. A könyvtár a gyűjtőkörébe nem tartozó könyvtári dokumentumot megállapodás alapján más könyvtárnak archiválásra átadhatja.”

Ez az új szabály a hungarikumnak minősülő, de a könyvtár gyűjtőkörébe nem tartozó, egyedi dokumentum védelmét és megőrzésének biztosítását szolgálja az állományban történő megtartás kötelezettségével. A kulturális értékeink megőrzését szolgáló szabály ugyanakkor lehetővé teszi, hogy archiválásra átadja a könyvtár más könyvtárnak, tipikusan nyilván a nemzeti könyvtárnak. Vonatkozhat ez a szabály különösen azokra a hungarikumnak minősülő könyvtári dokumentumokra, amelyek hagyaték vagy egyéb adományozás, ajándékozás formájában kerülnek a könyvtárba, azonban a felülvizsgált és a fenntartó által jóváhagyott gyűjtőköri szabályzat szerint nem tartoznak a könyvtár gyűjtőkörébe.

A módosítással törvényi szinten került előírásra a nemzeti könyvtár archiválási kötelezettsége az elektronikus könyvtári dokumentumokra vonatkozóan:

„60/B. § (5) A nemzeti könyvtár archiválja az elektronikus könyvtári dokumentumokat.”

Összefügg ez a szabály az elektronikus köteles példány szolgáltatás bevezetésével, és a kiemelt feladatokról szóló 30/2014. (IV.10.) EMMI rendelet szerint a nemzeti könyvtárba archiválásra beküldött elektronikus könyvtári dokumentumok archiválásával.

A nemzeti könyvtár archiválási feladata a könyvtári rendszer egészében meglévő elektronikus dokumentumok összességére kiterjed. E szabálynak az elektronikus archiválás központi megoldása érdekében lesz jelentősége.

A nemzeti könyvtári feladat természetesen nem zárja ki, hogy más könyvtár is archiválja a saját elektronikus dokumentumait, de a hosszú távú megőrzés kötelessége a nemzeti könyvtárat terheli, a többi könyvtárat nem.

Különös jelentőséget a tömeges digitalizálás során nyernek ezek az új szabályok. A modern nemzeti könyvtár ezeket a feladatokat ellátja az egész könyvtári rendszer tekintetében, valamint szolgáltatja mindenki számára. Az archivált digitális dokumentumok szolgáltatása során természetesen figyelembe veszi a beküldők által meghatározott szerzői jogi korlátokat, saját helyiségeiben az arra rendelt számítógépeken viszont a nemzeti könyvtár köteles lesz mindenkinek lehetővé tenni a megismerésüket. Kihat ez a feladat minden könyvtár digitalizációs terveire, de a nemzeti könyvtárban szükséges olvasói férőhelyek tervezésére is.

V. A digitalizálás témájához kapcsolódik a könyvtári törvény 61. § (4) bekezdésébe került új m) pontban meghatározott feladat:

„(A 55. §-ban foglaltakon túl a nemzeti könyvtár alapfeladatai:)

m) a könyvtárakban őrzött kulturális javak digitalizálása az Országos Könyvtári Digitalizálási Stratégia szerint.”

A nemzeti könyvtár alapfeladata a könyvtárakban őrzött kulturális javak digitalizálása. Ebben a szabályban két új elem van, az egyik az, hogy nemcsak a nemzeti könyvtár állományát kell digitalizálnia, hanem a többi könyvtárban őrzött értékeket is.

Másik új elem, hogy ezt a tevékenységet az Országos Könyvtári Digitalizálási Stratégia szerint kell megvalósítania. Összhangban áll ez a szabály a Kormány számára az Országos Széchényi Könyvtárról készített előterjesztéssel, amely a régi feladatok mellett az itt szereplő új feladatok informatikai alapjait is megteremti. Összhangban áll továbbá azzal a kormányhatározattal, amely előírta a közgyűjteményi digitalizálási stratégia elkészítését.

VI. A könyvtári törvény további módosítása a megyei könyvtár feladatainak bővülését eredményezte.

„A 66. § i) pontja helyébe a következő rendelkezés lép:

[A megyei könyvtár a megye egész területére vonatkozóan az 55. § (1) bekezdésében és a 65. § (2) bekezdésében foglaltakon túl állami feladatként]

i) koordinálja a települési könyvtárak fejlesztését, ennek keretében javaslatot tesz a megyében működő városi könyvtárak és a települési nyilvános könyvtárak fenntartóinak a könyvtár fejlesztésére a miniszter rendeletében meghatározott szakmai követelmények érvényesítése érdekében,”

Új feladatot írt elő a törvénymódosítás a megyei könyvtárak számára a települési könyvtárak fejlesztésének koordinálási feladatát tekintve azzal, hogy a miniszter rendeletében meghatározott szakmai követelmények érvényesítése érdekében kell javaslatot megfogalmazni a könyvtár fenntartójának.

A szakmai követelményeket meghatározó rendelet alkotása még előttünk áll. Bízunk benne, hogy a rendelettel együtt anyagi lehetőségek is lesznek majd a könyvtárak fejlesztéséhez.

Ugyancsak a megyei könyvtár feladatait bővítette a következő rendelkezés.

„A 66. §-a a következő m) ponttal egészül ki:

[A megyei könyvtár a megye egész területére vonatkozóan az 55. § (1) bekezdésében és a 65. § (2) bekezdésében foglaltakon túl állami feladatként] m) ellátja a helyismereti dokumentumok elektronikus hozzáférhetővé tételével kapcsolatos feladatokat.”

A települési könyvtárak és szolgáltató helyek kiaknázatlan lehetősége a helyismereti dokumentumok közzététele a lakosság számára. Az elektronikus hozzáférhetővé tétel a megyei könyvtár feladata lett, mert ezt helyi szinten nem biztos, hogy meg lehet oldani. Megismertetni a helyi kincseket, közös felelősség a települési könyvtárral. Összhangban áll ez a megyei könyvtári feladat az Országos Könyvtári Digitalizálási Stratégiában a megyei könyvtárra hárítható feladatokkal.

VII. A könyvtári törvény további módosításai rendezik nyilvános könyvtári ellátásból adódó állami feladatokra vonatkozóan az egyetemi és az országos szakkönyvtárak finanszírozási szabályai között a központi költségvetési hozzájárulás helyét, a fenntartó fejezeti költségvetését jelölve meg.

A módosítást követően a kérdés már csak ennek összege lehet.

A központi költségvetés hozzájárulására vonatkozó szöveg kiegészítése összhangban áll az egyetemi könyvtárak felsőoktatási törvényben kötelező feladatként meghatározott nyilvános könyvtári feladataival. Rendezi a módosítás a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár tekintetében is a költségvetési forrás helyét.

VIII. A könyvtári törvény a tartalmi szabályokból következően kiegészítette a miniszteri rendeletek kiadására vonatkozó a jogalkotási felhatalmazások körét.

A miniszter rendeletben szabályozza

- a különböző típusú könyvtárak működését, továbbá a városi könyvtárak és a települési nyilvános könyvtárak szakmai követelményeit;
- a könyvtári dokumentumok nyilvántartásának vezetésére vonatkozó szabályokat, a nyilvántartás tartalmát és a könyvtári dokumentumok állományból történő kivételének szabályait;
- a könyvtári állomány ellenőrzésének szabályait, valamint
- a könyvtári dokumentumok selejtezésének szabályait.

IX. A törvény módosítása a továbbiakban az értelmező szabályokat bővítette.

Új értelmező szabályként vezette be az archiválás értelmezését. Tekintettel arra, hogy több szabály is vonatkozik rá, elkerülhetetlenné vált az értelmezése. Az értelmező szabály alapján lehetségessé válik a tartós megőrzéstől történő megkülönböztetés is, amelynek jelentősége lesz a rendeletek kidolgozása során.

*„Az 1. számú melléklet b) pontja helyébe a következő rendelkezés lép:
(E törvény alkalmazásában:)*

b) Archiválás: a könyvtár gyűjtőköri szabályzatában meghatározott könyvtári dokumentumoknak a könyvtár állományában való végleges megtartása érdekében a könyvtár által folytatott megőrző tevékenység, beleértve az elektronikus dokumentumok olyan módon történő megőrzését, ami kizárja az utólagos tartalmi módosítás lehetőségét, valamint védi az elektronikus dokumen-

tumokat a törlés, a megsemmisítés, a véletlen megsemmisülés, sérülés és a jogosulatlan hozzáférés ellen, továbbá biztosítja, hogy az elektronikus dokumentumok értelmezhetősége, olvashatósága – a dokumentumok megjeleníthetőségét lehetővé tevő technikai megoldások alkalmazásával – megmaradjon.”

A következő értelmező szabály a könyvtári dokumentum fogalmára vonatkozik. Szakmai szempontból nem tartalmaz új elemeket, törvényi szintre került a korábban már ismeretes szabály.

„Az 1. számú melléklet i) pontja helyébe a következő rendelkezés lép:

(E törvény alkalmazásában:)

i) Könyvtári dokumentum: a könyvtár által állományba vett, alap- és kiegészítő feladatai ellátásához szükséges könyv, időszak kiadvány, egyéb kiadvány, valamint minden szöveg-, kép-, adat- és hangrögzítés - beleértve a könyvtár állományába vett elektronikus dokumentumot is, kivéve az Ltn. hatálya alá tartozó, irattári jellegű levéltári anyagnak minősülő dokumentumot.”

A kiadvány fogalmát a médiatörvény vezette be, azonban a koherens szabályozás érdekében e törvényben való megjelenítése és egyúttal kiegészítése a köteles példányra vonatkozó rendelet előkészítése érdekében vált szükségessé.

„Az 1. számú melléklete a következő z) ponttal egészül ki:

(E törvény alkalmazásában:)

z) Kiadvány: a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló törvényben meghatározott kiadvány, továbbá a dia, a diafilm, a földgömb és az éggömb.”

X. Két további szövegpontosítást tartalmaz a törvény módosítása.

A közművelődési rendezvények törlése a nyilvános könyvtári alapfeladatok köréből lehetővé teszi a statisztikában is rendezni tervezett kettős adatszolgáltatás kérdését. A nyilvános könyvtár közösségi és egyéb könyvtári programjai elkülöníthetők elnevezésben is a közművelődési rendezvényektől.

Ettől függetlenül érvényesülhet a Kultv. 76. § (2) i) pontjában foglalt szabály, amely szerint a települési önkormányzat kötelező feladatát jelentő közművelődési tevékenység támogatása megvalósulhat a települési könyvtár és a muzeális intézmény támogatásával is.

A törvény 67. §-ában a „*jelentős gazdálkodási előnyök*” szövegrész helyébe a „*jelentős gazdálkodási előnyök kimutatása*” szöveg lépett. Lényeges kiegészítést ad ez a szabály az alkalmazása szempontjából. A városi könyvtárat érintő önkormányzati előterjesztések általában nem tartalmazzák az intézkedés előnyeinek, hátrányainak kimutatását, ezért a megalapozott döntések érdekében a törvény módosítása kiegészítette a szabályt az előnyök kimutatásának kötelezettségével.

Hogyan is várom a könyvtári rendszer szolgáltatásainak lendületét a törvény módosításából?

A lendületet igénylő feladatok itt állnak előttünk. Digitalizálni kell, mert a könyvtárhasználók ezt várják és magunk is érezzük a szükségességét. A nemzeti könyvtár és központi szolgáltatásainak megújulása a könyvtárak összességét érinti majd pozitívan. A nemzeti könyvtár előkészítésével és koordinálásával el kell készíteni Országos Könyvtári Digitalizálási Stratégiát, ennek nyomán elkészülhetnek a könyvtárak intézményi digitalizálási stratégiái. A nemzeti könyvtáré az archiválási feladat, de minden könyvtár áttekinti

a gyűjtőkori szabályzatában a helyi archiválás szabályozását, nyilván illeszkedve a törvény új szabályaihoz.

Megkezdődhet a kiadványok e-köteles példányainak tömeges szolgáltatása a nemzeti könyvtárba. Ki kell alakítani a hozzá kapcsolódó szolgáltatási lehetőségeket, mutatis mutandis figyelembe véve a kiadók és a szerzők érdekeit, általuk meghatározott esetleges korlátozásokat. Mindezek az egész könyvtári rendszer szolgáltatásait előbbre lendítik.

Mind a könyvtári dokumentumok digitalizálása, mind a könyvtári állomány nyilván tartása, különösképpen a muzeális gyűjteményrészek tekintetében új és látványos szolgáltatási lehetőségeket ígér. A könyvtár illetékességi területén ezek nagy érdeklődésre tarthatnak számot.

A digitális szolgáltatások növekvő igénybevétele mellett nőhet a személyes könyvtárlátogatások száma is, ha olyan dolgokat találhatnak a könyvtárban, amelyek megismerésére eddig nem vagy csak nagyon alkalomszerűen (vetítés, előadás) volt lehetőség, továbbá tudjuk, hogy jelentős ama dokumentumok száma, amelyek a szerzői jogok figyelembevételével a továbbiakban digitálisan is csak a könyvtárban lesznek megismerhetők.

Bízom abban, hogy a könyvtárakra, könyvtárosokra mindig jellemző önkéntes jogkövetés most sem marad el, és szép eredményekre vezet a könyvtári lehetőségeket igénybe vevők javára.

OSZK-ELTE együttműködési megállapodás

2016. május 27-én együttműködési megállapodást írt alá Tüske László, az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) főigazgatója és Kiszl Péter, az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézetének igazgatója. A megállapodást ellátta kézjeggyével Borhy László akadémikus, az ELTE dékánja is. Az együttműködés alapvető célja, hogy a felek elméleti és gyakorlati tudásbázisukat, valamint kapcsolatrendszereiket közös szakmai céljaik elérése végett mozgósítsák, különösen a következők teljesüléséért:

- Az OSZK nemzeti könyvtári és szakkönyvtári működésének, valamint a felsőoktatási képzésben tanultak gyakorlati alkalmazásának bemutatása az ELTE hallgatói számára.
- Az ELTE hallgatói gyakorlati tapasztalatszerzésének és munkaerőpiaci bekapcsolódásának elősegítése, egyben a szakmai utánpótlás biztosítása az OSZK számára.
- Közös kutatási projektek és tudományos rendezvények szervezése, kölcsönös szakértői közreműködés és konzultáció, pályázati kooperáció, továbbképzések lebonyolítása, szakdolgozati és doktori disszertáció-témák kiírásának egyeztetése.

Tüske László főigazgató és Kiszl Péter intézetigazgató az ünnepélyes aláírás alkalmával a két intézmény közötti, már eddig is számos területre kiterjedő közös munka még intenzívebb folytatásában is megállapodott.

Könyvtárséták a „kultúrpalotában”

A könyvtár közgyűjteményi, rekreációs és turisztikai „határátlépései” egy fővárosi példa alapján

„Az »esztétikai megkülönböztetés« [...] létrehozza a szimultaneitás valóságos térbeli belyeit: az »egyetemes könyvtárat« az irodalom területén, a múzeumot, az állandó színházat, a hangversenytermet stb.”

Gadamer

A könyvtár, a könyvtári intézményrendszer korunkban történő fogalmi újradefiniálásának tudományos, technológiai, társadalomtudományi, „filozófiai”, módszertani paradigmaváltásainak folyamatai mögött komplex társadalmi-gazdasági szükségszerűségek, technológiai fejlődési trendek, használói, szolgáltatói szemléletmódok, igények és elvárások változásai húzódnak meg. Forradalmian változtak meg az információ- és kultúraátadás, a kultúrákövetítés (könyvtári és nem könyvtári, intézményesített és informális) platformjai, modelljei. Nemcsak a kultúra elsajátításában és közvetítésének intézményes módozataiban történt paradigmaváltás, hanem a kultúra társadalmi „jelenségvilága” is radikálisan megváltozott. Manapság nemhogy kultúrát fogyasztunk, általában közösségi platformokon keresztül, de meg is oszthatunk „saját tartalmakat” a virtuális térben, ergo kultúra-előállítók, -terjesztők is lehetünk. A virtuális térben jelenlévő szövegek, könyvek, videók, kommentek, bejegyzések, blogok az egész webet egyfajta könyvtári térként, szövegek és más tartalmak „táraként” definiáltatják. A „fantasztikus könyvtár” foucault-i eszméje és gyakorlata, úgy tűnik fel, a virtuális valóság horizontján valósulhat meg. Az írók számának növekedése meghaladja az olvasókét – írja Konrád György, és

* Hans-Georg Gadamer: Igazság és módszer: Ford. Bonyhai Gábor, Budapest, Kossuth, 1984, 79. p.

igaz ez a könyvtár „hermeneutikai” fordulata felől nézve is. **Hermeneutikai könyvtárfogalomként és fordulatként egy olyan könyvtári praxist írhatunk le, amely a könyvtári világot a könyvtár hagyományos, történetileg kialakult szolgáltatásaitól más, közösségi, rekreációs, muzeológiai, turisztikai és nem utolsó sorban virtuális dimenziókkal, terekkel is tágítja.** Éppen ezért igencsak érdekes és izgalmas téma körüljárni, hogyan változott meg a szövegeket, információkat, multimédiás tartalmakat „hagyományosan” gyűjtő és elosztó közkönyvtári funkció és feladatkör. A könyvtár fogalmi „feloldása” az információs korra nagymértékben túl- és meghaladta az intézményes kultúraátadás könyvre (könyvkölcsönzésre), egyáltalán az olvasási, „passzív befogadói” funkcióra fókuszált hagyományos világának dimenzióit, szükségleteit, feladatait. A modern kor szolgáltatásorientált közkönyvtári eszménye, amelyben a szórakozás, a szabad művelődés, az önművelés, a mindenki által elérhető kultúrára törekvés toposzai nem veszítették el fontosságukat, hanem részben „átkerült” a virtuális kultúráközvetítés, a virtuális könyvtári tér platformjaira. A kultúráközvetítés ezen új színterein zajlott le a hagyományos könyvtárhasználati kultúra de(kon)strukciója.* A modernitás létrehozta a kulturális intézményrendszer Gadamer által leírt „párhuzamosságait”; a posztmodern, információs korra azonban a kulturálódásnak, informálódásnak, a könyvtárhasználatnak teljesen új térbeli és „ontológiai” aspektusai, újfajta, szimultán kultúra- és információfogyasztási és információ-előállítási dimenziói tárultak föl. A hagyományos könyvtári alapfunkciók kiegészültek az információs kor technológiai bázisán létrejött új típusú rekreációs, közművelődési, szabadidős, szórakozási, turisztikai határterületek új típusú társadalmi szükségleteivel. Egyrészt tehát az információs kor könyvtárában a tudás, az információ, a könyvtári szöveges, audiovizuális tartalmak online elérése, sok helyütt kölcsönzése „felzárkózott” a hagyományos szolgáltatásokhoz; másrészt a könyvtári kultúráközvetítés (határterületei) az „élménytársadalom” kontextusában nyertek új értelmet. A könyvtár „határátlépései” egyrészt tehát a virtuális valóság, majd később a virtuális közösségi média platformjai (web2) által kijelölt szükségletek, funkciók és tartalmak könyvtári létrehozása, közvetíthetősége, harmonizációja, a könyvtári, közgyűjteményi szolgáltatási spektrumba építése felé történnek meg. Mindez magától értetődően azt is jelenti, hogy a könyvtár a virtuális tér felé kilépett a (virtuális közösségi) térbe. És ezzel párhuzamosan, a valóságos, fizikai könyvtári térhasználat attitűdjei is közösségi térként definiálták újra a könyvtár valóságos tereinek olvasók-használók felőli elváráshorizontját. Funkció, használat, élmény, társadalmi gyakorlat és igény, az információs korszellemmel „karöltve” komplex funkció- és jelentésváltozást implikáltak a könyvtárak felé. Nagyjából az elmúlt harminc évben a könyvtár társadalmi környezetében lezajlott gazdasági-politikai változások alaposan átformálták a könyvtárról, könyvtárhasználatról szóló diskurzust. A modern kor nem egyszerűen intézményesítette, bürokráciaalapúvá tette a kulturális allokáció társadalmi mechanizmusait, hanem egyáltalán a modernitásban merülhetett fel a kultúra, a szabadidő-rekreáció, a könyvtár, az ismeretszerzés, az önművelés tevékenységi formáinak egymást is erősítő, átfedő, összefüggő szolgáltatásrendszere. Ebben a tekintetben ma még nem belátható perspektívájú horizontot nyitott a virtuális könyvtár és egyes webes tevékenységek, a webes jelenlét funkcionálisan összefüggő, egymást kiegészítő je-

* A destrukció és a dekonstrukció fogalmának együttes, összevont használatával a könyvtárfogalom hermeneutikai és „hermeneutikán túli”, „posztmodern” konstitúcióira utalok.

lenléte. A könyvtár és használóinak jelenléte tehát részben webes természetűvé lett; ez a fejlemény azonban nemcsak a hagyományos közgyűteményi funkciókat közelíti, de további tézisek fogalmazhatók meg, láthatók be a könyvtári határátlépések tekintetében a közművelődés, szellemi rekreáció, sőt, akár a turizmus könyvtári „támogatásában”.

Nézzük meg egy fővárosi példán azt, hogyan sikerült a könyvtár térbeli, társadalmi, kulturális adottságait a könyvtári szolgáltatásspektrum kitágításával bevonni a szellemi rekreáció, a közművelődés, a múzeum(pedagógia) és a turizmus sajátos elegyébe. Ebbe a diskurzusba sajátos módon illeszthető be a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) Központi Könyvtárának elmúlt húszéves fejlődési pályája. A rendszerváltozással járó társadalmi és kulturális változások következtében a könyvtár kultúráközvetítő jellege domborodott ki, amely a használói autonómiát, a kulturális szabadságot, a differenciált kulturális igényeket preferálja, így a könyvtártudomány az egydimenziós „olvasó” megjelölés helyett inkább a tágabb jelentéstartományú „használó” fogalmával operál. Közös, még ha kissé eltérő kontextusú fogalmi mezőben van a könyvtár és a múzeum a „látogató” megnevezéssel, amely mind a könyvtári, mind a múzeumi közgyűteményi jelentés felé is értelmezhető. „A »látogató« meghatározás magában foglalja a »turistát«, [...] illetve a »kirándulót« [...]”^{*} A „könyvtárlátogatás” – a turizmus és a rekreáció felől értelmezve – így lesz egy sajátos, „szinkretikus” közgyűteményi tevékenységgé. A turizmus és a múzeum szimbiózisa teljes mértékben közismert, hiszen nehezen tudunk elképzelni egy külföldi utat úgy, hogy ott valamilyen múzeumba ne mennénk el. A múzeumlátogatás az adott település múltjának vagy az egyetemes értékek közvetítőjeként szerves részét képezi az utazással egybekötött rekreáció szellemi aspektusainak. A közkönyvtárnak – mint közgyűteménynek – a turisztikai narratívában történő megjelenése ritka, így érdemes figyelemmel kísérnünk. A FSZEK Központi Könyvtárának épületegyüttese sajátos turisztikai-rekreációs lehetőségek kiaknázását teszi lehetővé a hagyományos könyvtári funkciók igénybevétele mellett.

Ennek az épületkomplexumnak a funkcionális-közgyűteményi értelmezési narratívájába eleve belelátható a sajátos könyvtári téren keresztül megvalósuló könyvtári szolgáltatások sokfélesége, differenciáltsága, komplexitása. Legújában „könyvtárséták” elnevezéssel csoportokat fogadunk speciális könyvtári „túrákra”, amelyek homlokterében a könyvtár műemléki palotaépületeinek bemutatása áll. A turizmusnak a könyvtári szabadidő-eltöltéssel és szellemi rekreációval kapcsolatos közgyűteményi közelítése izgalmas – és e tanulmány keretei között csupán érintett – kutatási terület és gyakorlat, amely új dimenzióit nyújtja a könyvtár kulturális szolgáltatásainak. A FSZEK Központi Könyvtár palotatermeinek funkcionális értelmezhetősége mind az olvasótermi adottságokat, mind a műemléki jellegből fakadó múzeumi-turisztikai lehetőségeket magában foglalja. Érdekes módon rakódnak egymásba, kerülnek kontextusba mind építészeti, mind funkcionálisan a közgyűteményi attribútumok jelentésrétegei a turizmus szellemi rekreációs aspektusai felé „kiterjesztett” szolgáltatások lehetőségeivel. A könyvtárnak a palotában elhelyezkedő tereit, olvasóterméit a „közgyűtemény a közgyűteményben” (múzeum a könyvtárban) jelentés-kontextusban foghatjuk fel, hiszen túl azon, hogy „alapértelmezésben” olvasótermi funkciót töltenek be, történeti kontextusban építészeti megoldásai az épület eredeti palota-funkciójára utalnak vissza. Ezzel egy időben érdekes fogalmi

^{*} Puczkó László–Rátz Tamara: A turizmus hatásai. Budapest, Aula Kiadó, 2011. 16. p.

metamorfózist is megfigyelhetünk a közgyűjtemény használó-fogalmának manifesztációira. Arra ugyan számos példa akad, hogy műemléki könyvtárakat turisztikai célú programokba vonnak be, azonban esetünkben másról, „többről” is szó van. Nem a gyűjtemény muzeológiai értéke, hanem maga az épület, a palota áll az érdeklődés középpontjában, és kelti fel az érdeklődést általában a könyvtár iránt is. „Élő”, működő, közkönyvtári funkciójú intézménynél ez nem tipikus jelenség. A FSZEK Központi Könyvtára így lesz egy sajátos, par excellence múzeumi látogatásra is alkalmas, szabadidős-turisztikai opcióvá.

A Központi Könyvtárra így, alapfunkcióit messze meghaladva, sajátos múzeumi-turisztikai-rekreációs pilot projektként is tekinthetünk, és ez a gyakorlat mindenképpen figyelemmel kísérendő, a turizmus mai rendszerének átalakulása, stratégiai szerepének közepette különösképpen. Lássuk, hogyan szerveződnek a közkönyvtári funkció sajátos adottságai köré a múzeumlátogatás, a rekreáció és turizmus lehetőségei!

Az, hogy a FSZEK Központi Könyvtára ilyen összefüggésben egyáltalán szóba kerülhet, a kezdetekben szerencsés véletleneknek, míg napjainkban már nagyon is tudatos tervezésnek köszönhető.

A főváros könyvtára 1904-ben kezdte meg működését a Városháza dísztermében, amelyet azonban igen hamar kiűlt. Több költözködést követően született meg az elhatározás és gyűlt össze megfelelő mennyiségű pénz egy modern, a könyvtári funkciókat maximálisan kiszolgáló új épület tervezésére és építésére. Az összegyűjtött összeg értéke azonban az első világháború és az azt követő gazdasági válság következtében jelentősen csökkent, így a városvezetés az új épület építése helyett egy már meglévő megvásárlásáról döntött. Ebben a helyzetben kapóra jött, hogy a Wenckheim-család – Magyarországon akkoriban az egyik leggazdagabb nemesi család – az általa csak ritkán használt pesti palotája eladása mellett döntött. 1927-ben az adás-vétel lezajlott, és a négyéves átépítést követően 1931-től működik a Wenckheim-palotában a Központi Könyvtár.

Jóllehet a Wenckheim-palota – tereit tekintve – valóban jóval tágasabb volt a korábban a könyvtár rendelkezésére bocsátott épületeknél, de mert nem könyvtári célra épült, és éppen mert a könyvtárrá alakítás során igyekeztek minél többet megőrizni a dísztermek eredeti szépségéből, vagyis a könyvtárat igazították a palota miliójéhez, nem pedig fordítva, ezért ez a helyszín is csakhamar szűkössé vált. S itt lép be a második szerencsés véletlen: amikor a Wenckheim-család a XIX. század végén megépíttette a palotáját itt, a pesti Palotanegyed bejáratában, már csak úgy tudtak építkezni, hogy a palotának rá kellett épülnie két, már meglévő épületre: a Reviczky utcai Berczik-palotára és a Baross utcában álló, Ybl Miklós által tervezett bérházra. 1949-ben a Központi Lakáshivatal kiutalta a könyvtárnak a Reviczky utcai épületet (amelyet azonban az csak 1986-tól vehetett ténylegesen birtokába, tekintettel az egészen addig ott működő középiskolai kollégiumra), majd 1965-ben a könyvtár birtokába került a Baross utcai épület is. 1972-ben vetette fel először a könyvtár akkori főigazgatója, hogy bővítsék a könyvtárat a két szomszédos épülettel, amely ötletet azonban a városatyák akkor – és még évek múlva is – elvetettek, ismét visszatérve az új épület építésének tervéhez. 1995-ben a Fővárosi Közgyűlés határozata a könyvtár kezelésébe adta a Wenckheim-palota szomszédságában álló, Ybl Miklós által tervezett Pálffy-palotát a könyvtár Zenei Gyűjteményének elhelyezése céljából. 1996-ban újabb fejlesztés eredményeként a Szörény utcában felépült a könyvtár szolgáltatóháza, számos kiszolgáló egység oda tudott költözni a főépületből, ezáltal ott több teret is fel-szabadítva más funkcióknak.

Ekkor került ismét napirendre a három meglévő épület hasznosítását célzó fejlesztési terv: 1997-ben döntött úgy a Fővárosi Közgyűlés, hogy a Központi Könyvtár a régi helyén marad a meglévő épületek teljes átalakításával. Így már nagyon is tudatos tervezési-szervezési folyamat eredményeként valósult meg 1998 és 2001 között az a felújítás-átépítés-kibővítés, amelynek eredményeképpen a FSZEK Központi Könyvtára ma Magyarország legnagyobb közművelődési könyvtára a maga 11.300 – illetve ha a szomszédos Pálffy palotát is ide számítjuk – közel 15.000 négyzetméteres területével. Amikor 2001-ben a FSZEK Központi Könyvtár teljes egészében, immár a felújított Wenckheim-palotával együtt megnyitotta kapuit, természetes érdeklődés mutatkozott a modern és a XIX. század végi építészetet elegánsan ötvöző épületegyüttes iránt, különösen azután, hogy műemléképület restaurációja és új funkcióba adaptálása címén a könyvtár 2002-ben elnyerte az Europa Nostra-díjat, ami a nemzetközi figyelmet is felkeltette: több útikönyv ajánlja a könyvtár turisztikai célú megtekintését.

Amiben a Központi Könyvtár valóban kuriózumnak számít több más műemléki könyvtárral szemben, hogy itt egy élő, lüktető, mindenki számára nyitott és nyilvános könyvtári funkciót szolgál a neobarokk környezet: nem sok helyen teheti meg a látogató, hogy carrarai márványból készült kandalló mellett kényelmesen, fotelbe süllyedve böngéssze akár órákon át a napi sajtót, olvassa kedvenc regényét, vagy éppen az őt érdeklő szakirodalmat. Ezt annál is inkább teheti, mert a könyvtár a korábbi, inkább tudományos-kutató jellegű könyvtárból valóban modern közművelődési, nemhogy könyvtárrá, de intézménnyé alakult, hiszen hagyományos könyvtári feladatai mellett egyre több művelődési (irodalmi, zenei és gyerek-) programnak adott és ad helyet; valamint többek között kiváló elhelyezkedésének köszönhetően – négy egyetem található a közvetlen közelében gyalogos távolságra, és további hátróból tömegközlekedési eszközökkel könnyen megközelíthető – a főiskolás-egyetemista hallgatók kedvelt találkozóhelyévé vált.

A Központi Könyvtárban 2001 óta létező gyerekkönyvtárba már a kezdetektől előre bejelentkezve, egyeztetett tematikára érkeztek a 3-12 éves korú gyerekcsoportok, az ennél idősebb korosztályok számára azonban sokáig nem alakult ki szervezett gyakorlat a könyvtárbemutatókra. Pedagógusoktól, különböző turistacsoportok szervezőitől érkeztek megkeresések a könyvtár titkárságára, hogy szeretnék az épületet bejárni, megismerni. A fokozódó érdeklődést érzékelve a könyvtár Budapest Gyűjteményének vezetője, Sándor Tibor és a Tájékoztatói osztály akkori vezetője, Téchy Tünde együttműködésével készült egy „forgatókönyv” ezekre a bemutatókra. Ennek keretében az épület történetéről, valamint a könyvtár állományáról, szolgáltatásairól és használatára vonatkozó legfontosabb adatokról tájékoztatták a csoportok vezetői az érdeklődőket.

Az igazi „határátlépést” – könyvtári és múzeumi bemutató – azonban a Kulturális Örökség Napokhoz való csatlakozás és a 2009-ben a Magyar Turizmus Rt. által meghirdetett „Kulturális Turizmus Év”-hez kapcsolódóan az Oktatási és Kulturális Minisztérium által „Nagy KUL-TÚRA” címmel kiírt pályázaton való részvétel hozta el. A Kulturális Örökség Napok keretében tartott vezetésekre érkezett látogatók túlnyomó többségét ugyanis inkább az építészeti-művészettörténeti szépségek érdekelték volna, és kevésbé a könyvtár, a „Nagy KUL-TÚRA” során ideérkező osztályoknak pedig az addigi vezetésektől merőben eltérő tartalmat és struktúrát kellett kidolgoznunk mind a palotavezetésekre, mind a könyvtárhasználat megismertetésére, gyakoroltatására. A csoportvezetések szempontjából ennek a nyertes pályázatnak külön hozadéka volt, hogy az egyszerre, nagy

létszámmal érkező osztályok fogadásának kötelezettsége miatt rákényszerültünk arra, hogy a sikeres együttes munka érdekében kidolgozzuk a csoportok megbontásának lehetőségét. Így egy időben, de egymás zavarása nélkül tudtunk egyszerre két, kezelhető létszámú társasággal dolgozni. Ennek a bontott csoportos módszernek a vezetésekben azóta is történő folyamatos alkalmazása ugrásszerű minőségi változást hozott, hiszen sokkal interaktívabb lehet egy könyvtár- vagy épületbemutató úgy, hogy egy kollégának egyszerre maximum 25 emberrel kell foglalkoznia (korábban nem volt ritka a harminc fő feletti csoportlétszám).

Mára megalakult egy olyan csoport a könyvtáron belül, amelynek tagjai mindennapi könyvtári feladataikon túl kifejezetten a könyvtárvezetésekre „szakosodtak”. Közvetlen e-mailes – csoportvezetes@fszek.hu, illetve nem magyar anyanyelvűeknek touristinfo@fszek.hu – kapcsolatfelvételi lehetőséget alakítottunk ki annak érdekében, hogy tartalmukat és időtartamukat tekintve minél inkább a látogatók igényeihez tudjuk igazítani a bemutatókat. Egyéni érdeklődőknek hoztuk létre 2015 márciusától minden hónap második szombatján a „Könyvtár a palotában – palota a könyvtárban” elnevezésű történeti-művészettörténeti sétáinkat a Wenckheim- és Pálffy-palotákban. Ezzel, ha akaratlanul is, de becsatlakoztunk a turizmus egyik viszonylag új, de már divatos irányzatába, a tematikus városi séták sorába. Kezdetről fogva váratlanul – de örömtelien – nagy érdeklődés mutatkozik e programunk iránt; már hónapokkal előre betelnek a csoportlétszámok, és nem ritka az sem, hogy valaki visszatérőként, többszörre jelentkezik.

Ebből a határátlépésből a könyvtár is jelentősen profitál, hiszen a gyönyörű épített környezetet szakszerűen és élményszerűen bemutató vezetés sokakat vonz, akiknek adott esetben a könyvtárat, a könyvtári szolgáltatásokat is vonzóvá tudjuk tenni, fel tudjuk hívni a figyelmet programjainkra, illetve alkalmunk nyílik az esetleg kevésbé ismert szolgáltatásaink iránti igény felkeltésére is, a korábban kissé talán háttérbe szorult lehetőségek szélesebb propagálására. Ilyen például, hogy mára a napi gyakorlat szintjén bevontuk a vezetett séták programjába a Zenei Gyűjteményünket is, amelynek épülete – ugyancsak műemléki jellege ellenére – többnyire kimaradt a bemutatókból, csak megemlítve szerepelt. Fel szoktuk hívni a figyelmet a szombati rendszeres gyerekkönyvtári programokra, a diákoknak szóló drámapedagógiai és interaktív zenei foglalkozásokra, a felnőtteknek tartott rendszeres csütörtöki biblioterápiára, amelyek így szintén nagyobb nyilvánosságot kapnak.

Mindez persze többleterőforrásokat igényelt és igényel a Tájékoztató szolgálattól, hiszen egy-egy csoporthoz nem ritkán két könyvtáros kísérőt kellett és kell adnunk. A pluszmunka bőven kifizetődik a látogatók elégedettségében, ugyanakkor a csoportok számának, valamint a csoportvezetésekből származó bevételeknek a hatványozott növekedése vissza is igazolja ez irányú erőfeszítéseinket: 2013-ban 65 csoportot (összesen 1696 főt) fogadtunk a Központi Könyvtárban, ugyanez a szám 2015-ben 217 csoport (3276 fő) volt, míg az ebből származó bevételeink – változatlan csoportvezetési árak mellett – közel hússzorosukra növekedtek.

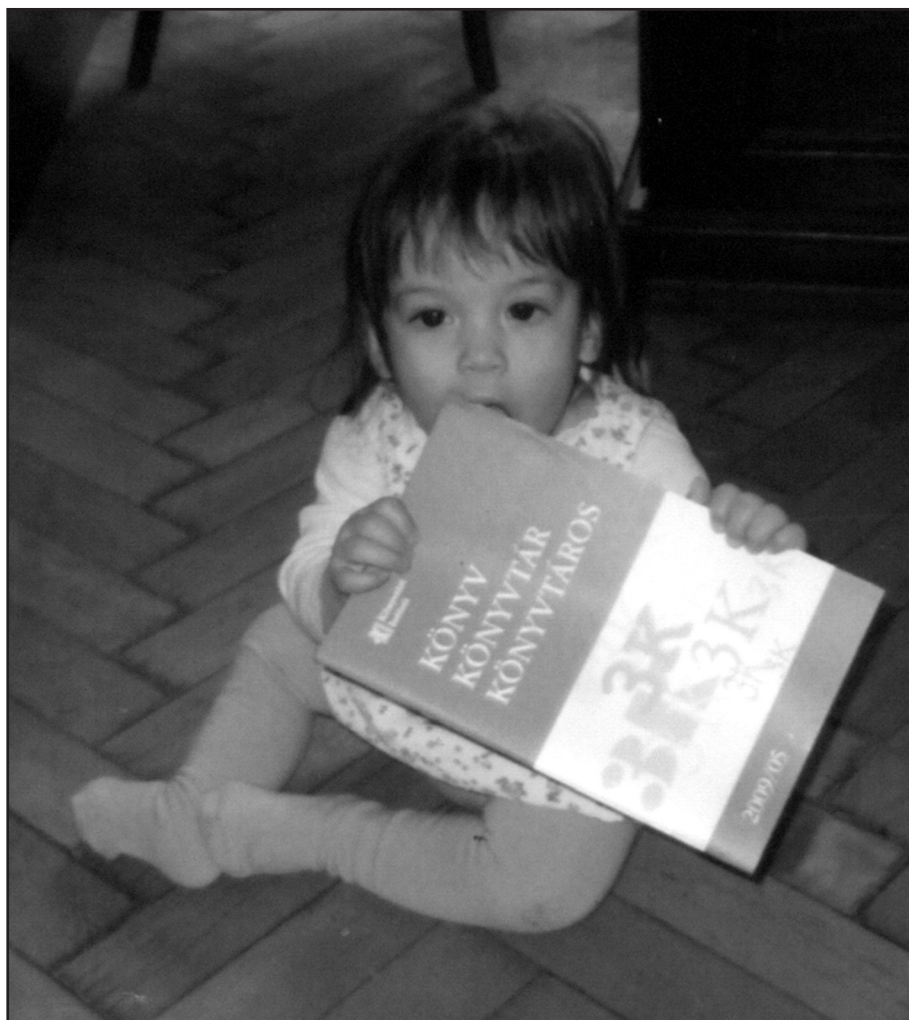
Elmondható tehát, hogy határátlépésünk jelentősen hozzájárult és hozzájárul ismertségünk, presztízsünk növekedéséhez, szolgáltatásaink újabb, szélesebb körben való megismertetéséhez. És mivel „múzeumi” sétáink résztvevőinek túlnyomó többsége budapesti lakos, mindig ott van annak a lehetősége is, hogy ezáltal újabb lehetséges olvasókat vonzunk be a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárába, amely egyike

Guillaume de Laubier *A világ legszebb könyvtárai* című könyvében szereplő 24 könyvtárnak. És ezzel az adottságunkkal nemcsak élnünk lehet, de kötelességünk is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Katsányi Sándor: A főváros könyvtárának története I-II. Budapest, FSZEK, 2004-2008.

Barki Katalin – Kovács Katalin – Simonné Hittaller Rita: Nagy KUL-TÚRA avagy KUL-Túra Élmény. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2010. 7. sz. 15-22. p.

Horváth Pál felvétele

Bognár Noémi Erika – Tóth Máté

Tartalmi feltáró eszközök használata a magyarországi könyvtárakban

Bevezetés

A könyvtárak összetett funkciórendszerében a publikált tudás teljességének gyűjtése, feldolgozása és szolgáltatása folyamatosan kiemelt feladatot jelent, amelynek előfeltétele a gyűjteményben lévő dokumentumok formai és tartalmi feltárása. A feldolgozás számos célja közül kiemelhetjük a tartalom reprezentációját, a dokumentumok egyetemes számbavételét, az egyedi rekord visszakereshetőségének biztosítását. Erre számos osztályozási rendszert dolgoztak ki a történelem folyamán, amelyek közül a XX. században emelkedett ki az Egyetemes Tizedes Osztályozás (ETO), amely nemzetközi szinten egységes rendszert kínál a könyvtáraknak a dokumentumaik rendszerezésére, tartalmi feltárására.

Az Egyetemes Tizedes Osztályozás története már több mint egy évszázada íródik. A Melville Dewey által 1876-ban publikált tizedes osztályozás nyomán 1895-től kezdődött meg az ETO kidolgozása. Magyarországon 1916-ban a Kereskedelmi Múzeum könyvtárában, 1923-ban a Technológiai és Anyagvizsgáló Intézet Könyvtárában, 1936-ban pedig a Széchényi Könyvtárban vezették be az ETO-t. 1949-50-ben terjedt el széles körben. Az ETO-kiadások, és tartalmi revíziók is folyamatosan igyekeztek követni az igényeket, amelyek nyomán 1943-tól kezdve napjainkig mindig rendelkezésre álltak a könyvtárakban a szükséges táblázatok.¹

Az ETO-n kívül számos tezausz segít a dokumentumok tartalmi információkkal való ellátását, ezek közül az OSZK Köztaurusza az eddigi legjelentősebb hazai vállalkozás. Az Országos Széchényi Könyvtár és a közművelődési könyvtárak átfogó tezaurusának 0.0-s változatát 1999-ben tették közzé, amelyet azóta rendszeresen frissítenek.²

A jelen kutatást az Országos Könyvtári Szabványosítási Bizottság kérésére indítottuk, hogy kiderüljön, vajon jelenleg a könyvtárak és a könyvtárosok hogyan viszonyulnak a tartalmi feltáró eszközökhöz és magához a tartalmi feltáráshoz. Milyen feltáró eszközöket használnak és milyen célból? Szükségesnek érzik-e az ETO fejlesztésének további

fenntartását? Különösen kíváncsiak voltunk a széles körben elterjedt, ETO-val kapcsolatos nézetekre.

A szakirodalom eddig is intenzíven foglalkozott az Egyetemes Tizedes Osztályozás kérdéseivel. A közismert tankönyveken túl, amelyek a jelzetek készítésének rejtelseibe avatják be az osztályozás és információkeresés kurzusokat látogató egyetemi hallgatókat, kurrens fejlesztésekről is számos írás jelent meg a szakirodalomban. Az ETO és a számítógépes információkeresés összefüggéseivel, az integrált könyvtári rendszerek tartalmi feltárásban meglévő lehetőségeinek fejlesztésével, magának az ETO-nak a fejlesztésével és az új kiadással kapcsolatosan is olvashatunk cikkeket.³ Ebben a kutatásban olyan kérdésekre keressük a választ, amelyekről – talán a szakma témával szembeni érzékenysége okán is – eddig kevesebb szó esett. Természetesen nem kívánjuk megkérdőjelezni az ETO fejlesztésének fontosságát. Inkább az vezérelt bennünket, hogy szembenézzünk a használati adatokkal, a széles körben elterjedt nézetekkel, hogy a befektetett munka milyen formában térül meg most és a jövőben.

Módszer

A kérdéseinkre kérdőíves kutatással kívántunk választ találni. A könyvtárak bevont körének, összesen 918 könyvtári adatszolgáltatónak (nemzeti, szak, felsőoktatási, megyei, fővárosi, városi és községi könyvtár) a magyarországi könyvtári statisztikából kinyert elérhetőségeikre küldtük ki a kutatásba való részvételre felkérő levelünket. Intézményenként egy kitöltést vártunk.

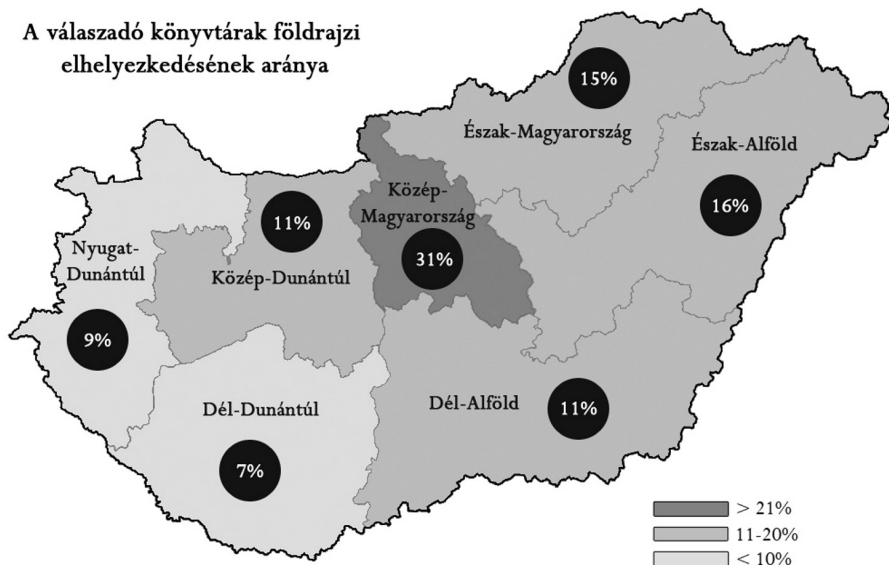
A kérdőív összeállítása önmagában kihívást jelentett. Nagyon sokféle könyvtár nagyon különböző motivációkkal használja – vagy nem használja – az Egyetemes Tizedes Osztályozást, vagy más tartalmi feltáró eszközöket, nekünk pedig arra kellett törekedni, hogy valamennyi kitöltőnek releváns legyen a kérdőív. Bizonyos könyvtárak a rekordokat maguk készítik el, változatos osztályozási rendszereket használnak, és kiérlelt véleményük van ezekről az eszközökről; mások csak szakjelzetként, vagy úgy sem használják az ETO-t. Nekünk minden könyvtár véleménye és megközelítése ugyanolyan fontos volt, így a kérdőív összeállításában törekednünk kellett rá, hogy minden intézmény megtalálja azokat a válaszlehetőségeket, amelyekkel leírhatja a saját gyakorlatát. A kérdőív összeállítása során külső szakértőkkel és az Országos Széchényi Könyvtár szakembereivel is konzultáltunk, hogy a valóságot minél hitelesebben reprezentálják a kérdőívre adott válaszok.

A felmérés 2016. február 26-tól március 7-ig tartott. Ezen időszak során 239 könyvtár válaszolta meg kérdéseinket, amely a megkérdézettek 26,03 százaléka. A kérdőívünket kitöltők között legnagyobb számban a városi könyvtárak voltak (43%), majd a községi könyvtárak (31%). Őket a felsőoktatási (15%), egyéb szakkönyvtárak (5%) és a megyei könyvtárak és a fővárosi könyvtár (4%) követték. A válaszadók között tehát igen nagy mértékben felülreprezentáltak a közkönyvtárak, az eredmények értelmezésekor ezt mindenképpen szem előtt kell tartanunk.

A Földrajzi elhelyezkedés alapján a Központi régió, azaz Pest megye és Budapest könyvtárai voltak a legnagyobb számban a válaszadók között. Innen érkezett a válaszok 31 százaléka (74). Ez nem is meglepő, hiszen Magyarországon belül itt működik a legtöbb könyvtár. A többi régió közül Észak-Alföld és Észak-Magyarország voltak a legaktív-

vabbak. Előbbi a válaszok 16, utóbbi 15 százalékát adták (39 és 35 válasz). Ezeket követte a Dél-alföldi és a Közép-dunántúli Régió (26-26 válasszal; 11%). végül a legkevésbé a Nyugat- és Dél-dunántúli megyék könyvtárosai érezték magukénak a problémát. (9 és 7%; 21 és 17 db válasz.) Természetesen az önállóan (azaz nem KSZR-ben) működő intézmények száma is eltér megyénként, a különböző válaszadási hajlandóság akár ennek is betudható.

A válaszadó könyvtárak földrajzi elhelyezkedésének aránya

Eredmények

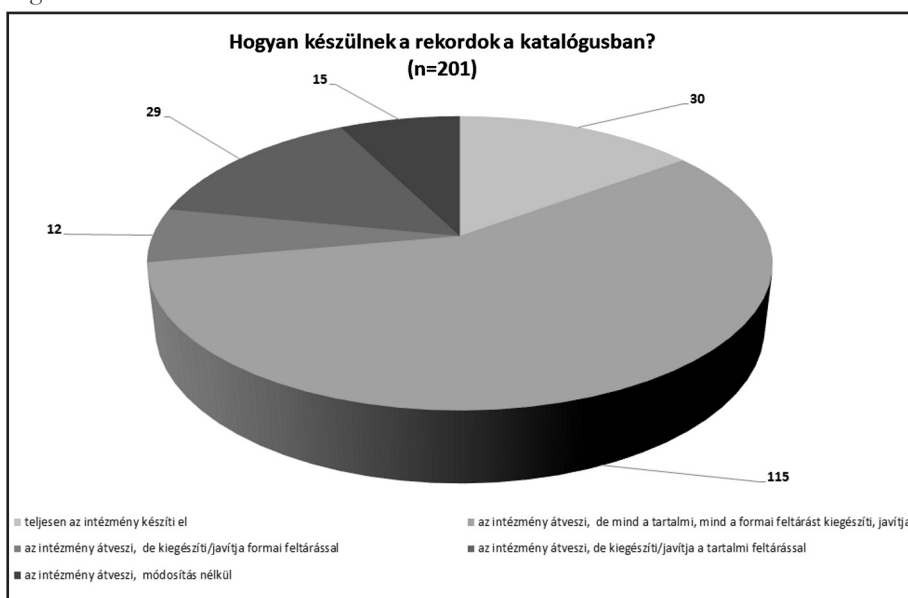
Tartalmi feltárás a könyvtárakban

Az első kérdéseink általában a tartalmi feltárás gyakorlatára vonatkoztak. Ehhez pedig alapvető kérdés, hogy az intézmény rendelkezzen integrált könyvtári rendszerrel. A válaszadók 84 százaléka választott igennel. Amennyiben rendelkezik, úgy esélye van máshol elkészített rekordokat átemelni az elektronikus katalógusába, ha nem, akkor vagy a katalóguscédulával „felszerszámozott” könyveket vásárol, és ezeket a cédulákat helyezi el a katalógusában, vagy maga kénytelen elkészíteni a leírást. Azt eleve feltételeztük, hogy a könyvtárak rendelkeznek katalógussal, hiszen e nélkül a nyilvános könyvtárak jegyzékén sem szerepelhetnének.

A könyvtárakat arról is megkérdeztük, hogy rendelkezésre áll-e bármilyen tartalmi információ a gyűjteményről. Erre meglepően sokan (13%) válaszoltak nemmel. Ezeknek a könyvtáraknak a szakmaisága erősen megkérdőjelezhető, hiszen kérdéses, hogy tartalmi információk szolgáltatása nélkül lehetséges-e XXI. századi igényeknek megfelelő tartalomszolgáltatást végezni. Ezeknek a könyvtáraknak a további kérdések irrelevánsak voltak, ezért megengedtük számukra az ugrást az utolsó, általános véleményüket vizsgáló oldalra.

A következő kérdésünk a rekordok születésének mikéntjére vonatkozott. Amennyiben az intézmény rendelkezik integrált könyvtári rendszerrel, kézenfekvő megoldásnak tűnhet, hogy a másutt – jellemzően nagyobb szakmaisággal rendelkező nemzeti, szak, felsőoktatási vagy megyei könyvtárakban – elkészülő rekordokat az intézmény egy az egyben átveszi és beilleszti a saját katalógusába.

Meglepő módon azonban a válaszadóknak csupán a 8 százaléka jár el így, a többiek vagy a formai vagy a tartalmi részt, vagy mindkettőt módosítják. Még inkább megdöbentő volt, hogy Magyarországon 30 intézmény a rekordjait jellemzően teljesen saját maga készíti el. Ezekre az adatokra rímelnek azok a válaszok, amelyek szerint a gyűjteményükről tartalmi információkat is közlő intézmények döntő többsége (82%-a) maga is végez tartalmi feltáró munkát.

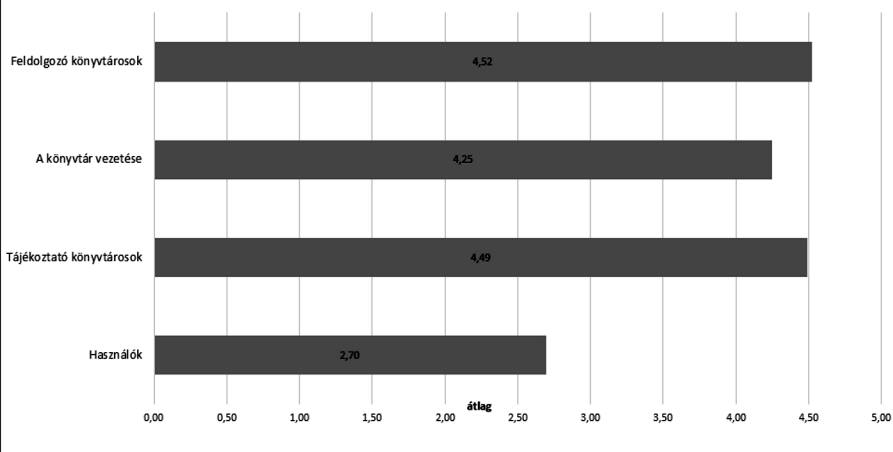

A válaszok alapján annak a rendszernek a létjogosultságát vitathatjuk, miszerint a rekordok ellátása központilag végzendő. További kutatást, akár mélyinterjúk sorát érné meg az a kérdés, hogy egy kisebb könyvtárat (sok esetben egészen kis városok, községek intézményeit) milyen indokok vezetnek abban döntésben, hogy a már elkészült rekordokat negligálva a gyűjteményét teljes egészében saját maga tárja fel. Kérdés, hogy a nagyobb intézmények munkájával szemben tanúsított bizalmatlanság, vagy az ismeretek hiánya áll a jelenség hátterében.

A könyvtár a feltárással teszi tartalmi szempontból is visszakereshetővé a gyűjteményben lévő dokumentumokat. A könyvtárosok szubjektív benyomásai alapján kijelenthető, hogy a jelzeteket, tárgyszavakat elsősorban saját magunknak készítjük. A feldolgozó és a tájékoztató könyvtárosok után a könyvtár vezetősége számára is van jelentősége ezeknek az információknak, de a használók számára ez a munka kevésbé releváns.

Kik és milyen mértékben használják a tartalmi feltárás információit? (n=208)

1-egyáltalán nem, 5-nagyon intenzíven

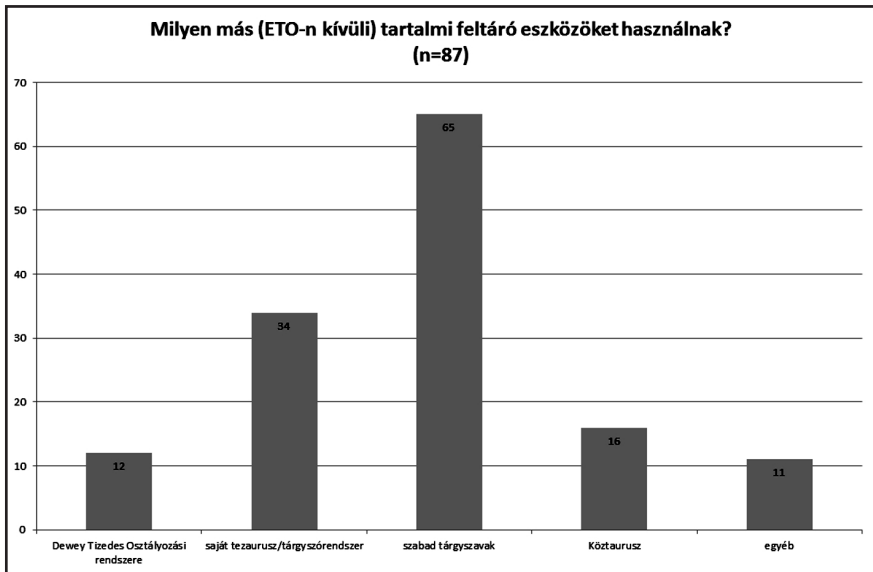
Tartalmi feltáró eszközök

A tartalmi feltáráshoz a könyvtárosoknak több eszköz is rendelkezésükre áll. Az Egyetemes Tizedes Osztályozás és a Köztaurusz a legismertebbek ezek közül, de készíthetnének saját tárgyszórendszereket, jelzeteket; adhatnának szabad tárgyszókat, vagy a web 2.0 szellemében akár a használók számára is lehetővé tehetnék a címkézést a katalógusban.

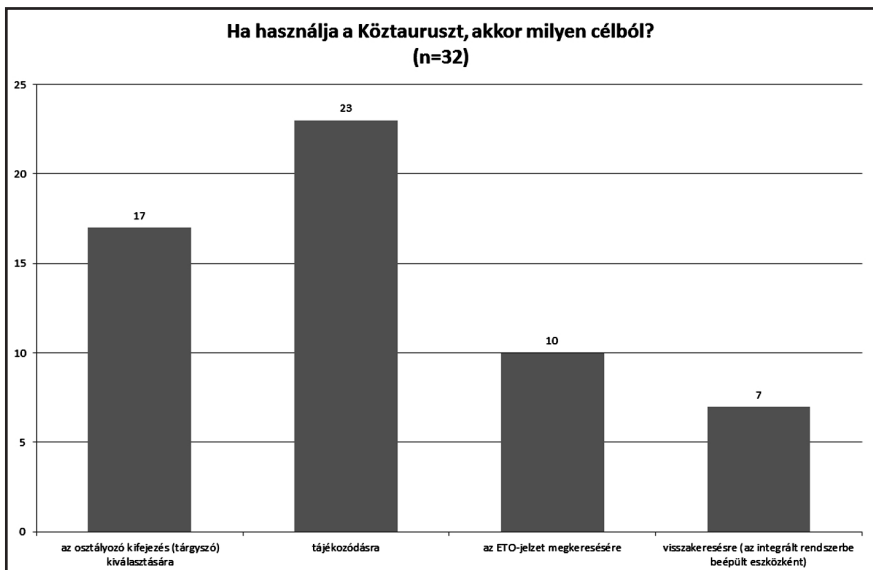
A katalógusaiban tartalmi információt szolgáltató 208 könyvtárból 189-en (mintegy 91%) nyilatkoztak úgy, hogy használják az ETO-t vagy az ETO-ból képzett szakrendi jelet. Ezzel minden kétséget kizáróan az Egyetemes Tizedes Osztályozás tekinthető a legelterjedtebb tartalmi feltáró eszköznek Magyarország könyvtáraiban.

E mellett ugyanezen intézményi körben (208), mindössze 87 könyvtár (42%) nyilatkozott úgy, hogy az ETO-n kívül más eszközöket – vagy más eszközöket is – használnak. Az ETO-jelzet tehát az intézmények többségénél az egyetlen tartalmi információ a feltárt dokumentumokról. Azok, akik az ETO-n kívüli tartalmi feltáró eszközöket is használnak, a szabad tárgyszavakat részesítik előnyben, míg a Köztauruszt – számunka meglepő módon – csak 16 intézmény jelölte meg. Mindezt annak ellenére, hogy a kitöltők többsége közkönyvtár volt, azaz éppen az a kör, amely számára a Köztauruszt kifejlesztették.

A tartalmi feltárást – hasonlóan más szolgáltatásokhoz – természetesen a felhasználói igények kell, hogy meghatározzák. A használók pedig – az előző kérdések tanulságai alapján – eleve csak kevésbé veszik igénybe ezeket az információkat. Felmerülhet tehát a kérdés, hogy az ETO-t azért részesítjük előnyben, mert úgyszólván a könyvtárosok használják a tartalmi feltárás információit és az ő igényeiket ez elégíti ki a leginkább, vagy azért csak a könyvtárosok használják a jelzeteket, tárgyszavakat, mert a tartalom mesterséges nyelven történő kifejezése igen távol áll a felhasználók igényeitől. Szintén érdekes lenne megvizsgálni a későbbiekben, hogy vajon azok a szabad tárgyszavak, amelyeket a 65 intézmény ad, mennyire jelent valós alternatívát a központosított, egymással maradéktalanul kompatibilis, szabványos eszközökkel szemben.

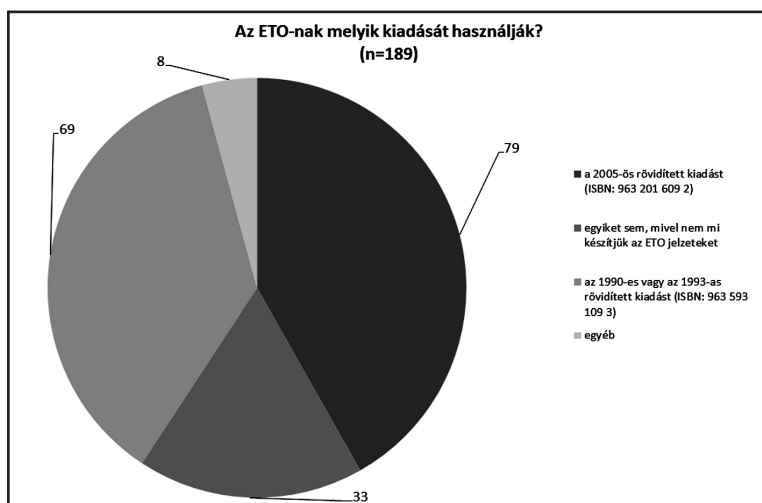
A Köztaurusz használatára külön is rákérdeztünk olyan formában, hogy amennyiben használja, akkor mire. Érdekeség, hogy az előző kérdéshez képest itt már 32 intézmény, azaz az előző kérdés 16 Köztaurusz-használójának a duplája nyilatkozott ebben a kérdésben. Világos, hogy a kérdés többféle értelmezési lehetősége a különbség oka. Valószínűleg az előző kérdés kapcsán magát Köztaurusz-használónak valló könyvtár a katalógusában is kifejezi ezekkel a tárgyszavakkal a dokumentum tartalmát, ugyanakkor a használat ettől különböző is lehet (tájékozódás, ETO-jelzet visszakeresése stb.), amelyek nem feltételezik, hogy az egyes dokumentumokról a katalógusban legyen ilyen típusú tartalmi információ.

Több válasz is megjelölhető volt. Míg az integrált rendszerbe beépült eszközként csupán 7 könyvtár használja, ennél sokkal jelentősebb használat a tájékozódás vagy az osztályozó kifejezés ez alapján történő kiválasztása.

Egyetemes Tizedes Osztályozás kiadásai és azok használata

Az ETO jelenleg több kiadásban is elérhető. Egy folyamatosan fejlődő rendszer esetében a változás szükségzerű, és fontos, hogy ezekkel az ETO-t használó könyvtárak is lépést tartsanak. A korábban szabványként megjelentetett Egyetemes Tizedes Osztályozás intézményes fejlesztése Magyarországon 1993-ban megszűnt, kiadások azonban ezt követően is megjelentek. A 189 ETO-t használó könyvtár 42 százaléka a 2005-ös kiadást, 36 százaléka pedig a régebbi, 1990-es vagy 1993-as kiadásokat használják. Az egyéb választ megjelölő intézmények jellemzően általunk meg nem adott más kiadásokat (teljes kiadás, régebbi rövidített kiadás) használnak, de volt olyan intézmény is, amelyik megkeresi a dokumentum jelzetét a MOKKA-ban, és azt átmásolja a saját rendszerébe.

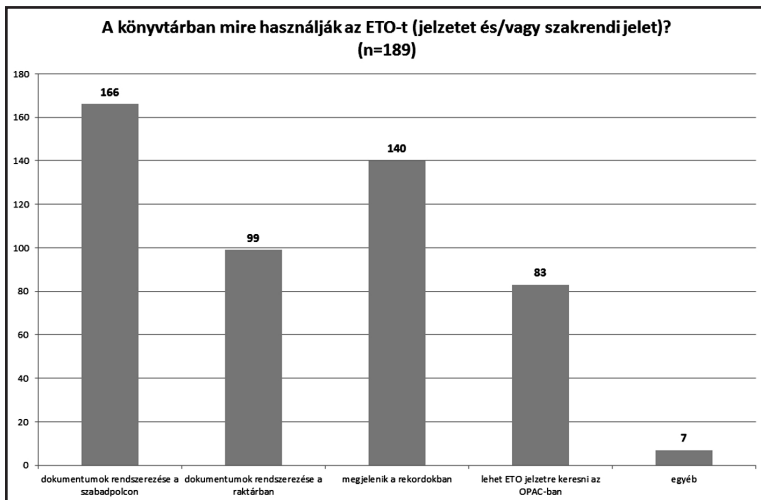

Az Egyetemes Tizedes Osztályozás jelentősége

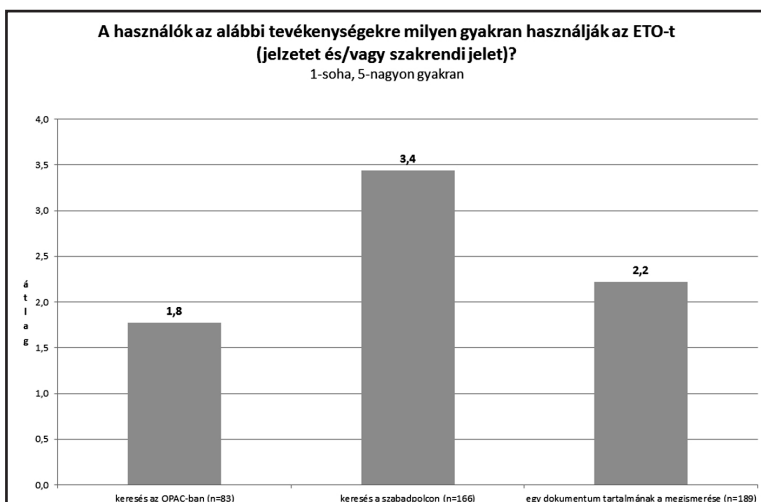
Az ETO-fejlesztések történetében már többször is felmerült annak a kérdése, hogy pontosan miért is van szükség erre az eszközre, mi indokolja a megtartását és továbbfejlesztését. Szakrendi jelként és tartalmi feltárás eszközeként egyaránt használatban van, most arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen típusú használatok a jellemzőbbek.

Több választ is meg lehetett jelölni, tehát nem a legjellemzőbb, hanem valamennyi használati területet meg kellett adni. Az intézmények többségénél a dokumentumok szabadpolcos rendszerezésének alapjaként (89%) és a rekordokban (74%) is megjelennek az ETO alapján képzett jelzetek vagy szakrendi jelek. Kevésbé jellemző, de még mindig gyakori a raktári rend ETO alapján történő kialakítása (52%), valamint a jelzetek OPAC-ban való megjelenítése (44%). Ez utóbbi válaszokban újra tükröződik az a szempont, miszerint a jelzetek használók irányában való közvetítése kevésbé jelent prioritást az intézmény-

nyekben. Még ha a rekordokban meg is jelenik valamilyen oknál fogva a jelzet, azt nem tartják szükségesnek a könyvtárak, hogy ezekre keresni is lehessen. Szinte valamennyi intézmény ezt tekinti az állománya rendszerezése alapjának. A szabadpolcos állományok ETO alapú rendszerezése miatt szinte minden könyvtárhasználó találkozik valamilyen formában az Egyetemes Tizedes Osztályozással.

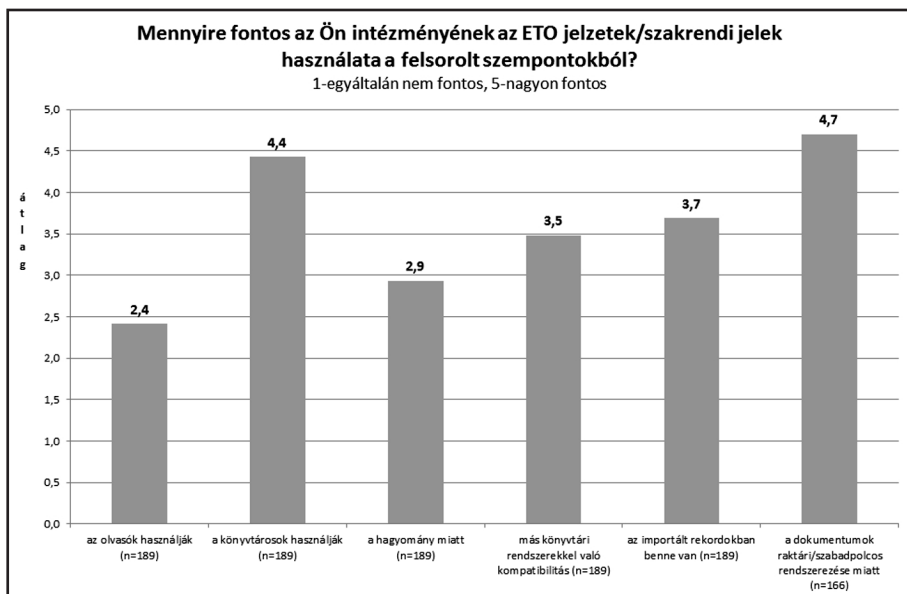

Korábban már megállapítottuk, hogy a könyvtárak, könyvtárosok válaszai alapján az ETO nem kifejezetten népszerű eszköz a használóink körében. Mégis érdekes, hogy akik használják, azok mire használják jellemzően. A következő diagramon azt mutatjuk be, hogy a könyvtárosok megfigyelései alapján a könyvtárhasználók milyen tevékenységekre milyen gyakorisággal használják az ETO-t. A táblázat készítésekor természetesen csak azoknak a válaszait vettük figyelembe, akik korábban jelezték, hogy az adott típusú használatra (pl. keresés az OPAC-ban) van lehetőség az intézmény szolgáltatási portfóliójában.

Az eredmények azt sugallják, hogy a szabadpolcos keresésben az olvasóink is használják az Egyetemes Tizedes Osztályozást, de a dokumentumok tartalmának megismerésére már alig-alig, OPAC-ban való keresésre pedig szinte egyáltalán nem. Ennek nyilvánvaló oka, hogy az ETO-ban rejlő keresési potenciál a megfelelő technikai megoldások implementálásának hiánya, az osztályozási rendszer évek óta szünetelő fejlesztése miatt az elmúlt években nem juthatott érvényre.

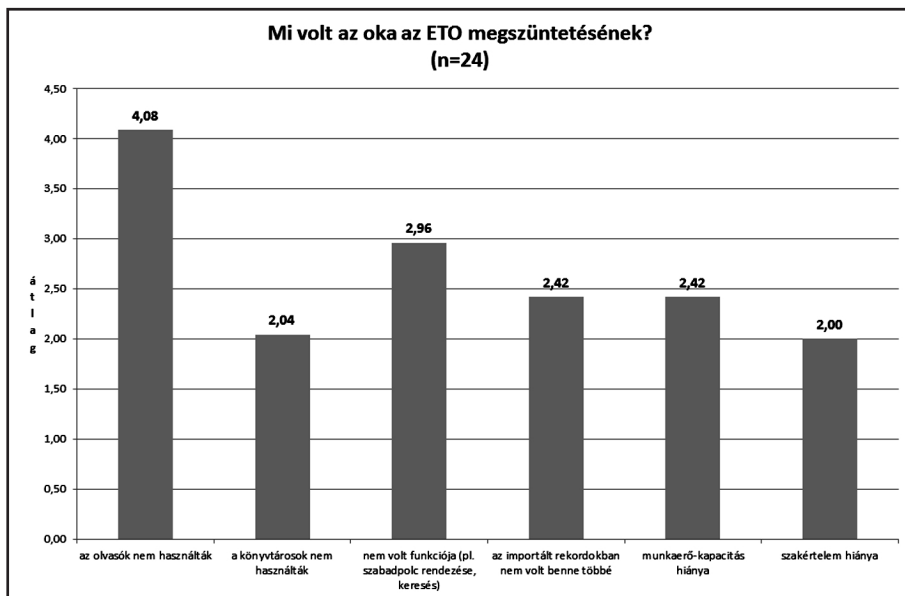
Lényegében az eddigi eredményeinket erősítette meg a következő kérdésre adott válaszok sora is, amelyben azt láthatjuk, hogy az ETO-t az intézmények könyvtárosai intenzíven használják raktári vagy szabadpolcos rendszerezésre. Könnyebbé jelent számukra, hogy az importált rekordokban benne vannak a jelzetek, így biztosított a más rendszerekkel való kompatibilitás. Az ETO használatának megtartása mellett szóló legkevésbé fontos érv, hogy az olvasók jelenleg használják.

A kutatásunk szempontjából érdekes volt, hogy akik használtak korábban ETO-t, de már nem használják, azok milyen oknál fogva döntöttek az osztályozási rendszer elhagyása mellett. Azoknak a válaszadóknak tettük fel a kérdést, akik esetében vagy nem érhető el semmilyen tartalmi információ a gyűjteményükről (31 könyvtár), vagy jelenleg nem használják ETO-t (19 könyvtár). Ezeknek a könyvtáraknak kevesebb, mint a fele (50-ből 24) nyilatkozott úgy, hogy korábban használt ETO-t, de már nem teszi.

Arra kértük a válaszadóinkat, hogy az általunk megadott okokat értékeljék egytől ötig, hogy mennyire játszott fontos szerepet a megszüntetésben. A legmagasabb értékeket az kapta, hogy az olvasók nem használták. Az eddigi fényében ez egyáltalán nem meglepő. A válaszok alapján egy olyan kép bontakozik ki, miszerint a könyvtárosok rendelkeznek az ETO használatához szükséges szakértelemmel, az intézmények a munkaerő-kapacitással, de vagy a funkció megszűnése vagy az olvasók érdektelensége miatt nem volt értelme többé fenntartani az ETO-t a könyvtárban. Mindez természetesen csak a

válaszadók igen kis részének, az ETO-t korábban igen, de már nem használó 24 könyvtár véleménye alapján.

Vélemények az ETO-ról

Végül lehetőséget adtunk a válaszadóinknak, hogy szabad szöveges formában is írjanak az Egyetemes Tizedes Osztályozással kapcsolatos tapasztalataikról. Kíváncsiak voltunk egyrészt azokra az előnyökre, amelyeket az ETO használata során élveznek, másrészt az aktuális problémákra, amelyeket ők látnak ezzel az eszközzel kapcsolatosan, valamint azokra a fejlesztési területekre, amelyeket kijelölnének.

Általános benyomásaink azt sugallták, hogy a zárt kérdések alapján kirajzolódó képet a szabad szöveges válaszok is megerősítették, illetve hogy a könyvtárosok nagyon világosan látják az ETO használatának mind az előnyeit, mind a hátrányait.

A válaszadók nagy része pozitív és negatív tulajdonságokat is felsorolt az ETO-val kapcsolatban. Véleményük szerint az ETO a legteljesebb, legátfogóbb egyetemes feltáró eszköz, amelynek legnagyobb pozitívuma nemzetközisége és a többi könyvtárral való kompatibilitása. Használatával az idegen nyelvű dokumentumok témájának meghatározása könnyen lehetséges nyelvtudás nélkül is. Átlátható, logikus rendszer, amely segít a tájékozódásban, a könyvek helyének megtalálásában, a könyvtárban egy helyen megtalálhatóak az azonos témájú könyvek, és ez minden olyan könyvtárnál azonos, amely eszerint rendezi a szabadpolcon a dokumentumait. Visszakereséskor lehetővé teszi a tágabb témakörökben található tételek együttes megtalálását, így megkönnyíti a keresést. Keretrendszert ad a tájékoztatáshoz, a gyűjtőköri struktúra kialakításához, a statisztikák elemzésénél a használt dokumentumok témájának egyszerűbb áttekintéséhez. A könyvtárak állományának és a kiadványtermés (könyvkiadás) tartalmi megoszlásáról is képet ad. A könyvtárosok a nemzeti bibliográfia számára való fontosságát is kiemelték.

A könyvtárosok negatívumként említették az ETO elsajátításának nehézkességét, a jelzetek megalkotásának bonyolultságát, időigényességét, a körülményes használatot, valamint az ahhoz való szakértelem szükségességét. A jelzetalkotást sokszor szubjektívnek ítélik, egy-egy könyvtáros máshova sorolja be ugyanazt a dokumentumot. Nem természetes nyelvű szakrendszerként a használók számára nem nyújt érdemleges információt, mert számukra önállóan nehezen értelmezhető. Véleményük szerint az átlag felhasználó visszakeresésre nem használja (a belőle képzett raktári jelzetten kívül), azonban erre nem is mindig van lehetősége, hiszen valamely integrált rendszerben egyáltalán nem, vagy csak nagyon nehezen kereshető az ETO-jelzet. Mindezen kifogásokra természetes megoldást jelent a tartalmat természetes nyelven kifejező tárgyszavaknak az ETO-jelzetekkel való összekapcsolása, amely az OSZK fejlesztési tervei között szerepel. Egy válaszadó úgy nyilatkozott, hogy a települési könyvtárakban inkább a szabadszavas keresésre van igény. Nem használható a dokumentum tartalmának részletes feltárására, nem a kívánt mélységig lehet vele feltárni, valamint sok fogalomra nincs megfelelő ETO-szám, elavultak a fogalmak, a szakterületek változásának/fejlődésének követése hiányzik. Emellett a 4-es főosztály betöltetlenségét is sokan említették negatívumként. Az ETO legújabb kiadását több könyvtár azért nem használja, mert számukra nehézkes a régi és az új verziók szinkronba hozatala, továbbá az új ETO használatához, a régi javításához nincsenek meg a kellő erőforrásaik.

Az utolsó kérdésünk az ETO-val kapcsolatos fejlesztési területekre, irányokra vonatkozott. A könyvtárak véleményét szerettük volna megtudni, hogy milyen javításokat javasolnak. A fejlesztendő területek lényegében az ETO kapcsán megfogalmazott negatívumokra építenek.

Az egyik legfontosabb és legtöbbet említett fejlesztendő terület a 4-es főosztály betöltése a válaszadók szerint, ugyanis a szakterületeket szükséges részletesebbé tenni, az új tudományterületeket besorolni, az új fogalmakat beépíteni, továbbá bizonyos osztályokban a zsúfoltságot megszüntetni. Az intézmények különböző jelzetet adnak ugyanarra a műre, ezért az egységesítés irányába kell elmozdulni.

Sokan kiemelték azt, hogy egyszerűbbé kellene tenni a rendszert, fontos a könnyebb visszakereshetőség, akár felhasználóbarát online felület létrehozásával. Nagy hangsúlyt kellene fektetni az ETO népszerűsítésére, használatának segítésére, tájékoztatók készítésére, a használók képzésére (beleértve a könyvtárosokat is). Továbbképzések szervezése és több módszertani segítségnyújtás elkelne a könyvtárosoknak. A magyarázó szövegeket lehetne közérthetőbbé és kissé részletesebbé tenni. Üdvözítő lenne a könyvtárhasználati órák során gyermekekkel, felhasználóképzések során felnőttekkel is megismertetni és jobban elmélyíteni a rendszer használatát.

Egy válaszadó szerint *„online adatbázisként működhetne, szabványos adatcsere formátumban letölthető rekordokkal, melyek tartalmazhatnák a főtáblázati számok jelentését, a jelzetek közötti hierarchikus kapcsolatokat, a konkordanciát a régi és új ETO között, és a megfeleltett Köztaurusz tárgyszót is”*. Az integrált könyvtári rendszerekben meg kellene valósulnia az ETO jelzetek feloldásának, így a jelzet természetes nyelvű megfelelője meg tudna jelenni az OPAC-ban, és biztosítani kellene ennek visszakereshetőségét. Fontos az ETO és a Köztaurusz közti konkordancia biztosítása a Relexen keresztül, továbbá az ETO-jelzetek beépítése a Névtérbe. A fejlesztések nagyon fontosak, évente modernizálni szükséges a rendszert.

Következtetések

A kutatás azt erősítette meg, hogy a tartalmi feltárásnak általában és azon belül is az ETO-nak továbbra is nagy jelentősége van a könyvtárak információszolgáltató tevékenységében, ezért továbbfejlesztése, újabb kiadások készítése mindenképpen indokolt. A tartalmi feltárási eszközei közül messze az ETO-t használják a legtöbb intézményben.

A kutatás ezen túl további tanulságokat is megmutatott. Az integrált könyvtári rendszerek korában úgy gondolnánk, hogy tartalmi feltárási csak néhány helyen készül egy ország könyvtári rendszerében, ehhez képest azonban kiderült, hogy az intézmények döntő többsége valamilyen formában módosít a másutt feldolgozott rekordokon. Érdeemes lenne a könyvtáraknak ezt a tevékenységét újragondolni, hiszen igen jelentős munkát takaríthatnánk meg országos szinten, ha a jelzetek készítésével a kisebb intézmények nem bíbelődnének, hanem elfogadnák a készen kapott tartalmi információkat.

Az ETO alapján képzett szakrendi jeleknek a könyvtári rend fenntartásában van kiemelt jelentősége, ugyanakkor a visszakeresés szempontja már messze nem ilyen hangsúlyos. A használók a szakrendi jeleket többé-kevésbé jól ismerik, de a visszakeresés során már nem szokták az ETO-számokat alkalmazni. Összességében nagyon kevés helyen szüntették meg az ETO használatát, ezekben az intézményekben is az a szempont dominált, miszerint a használók kellő mértékben nem vették igénybe ezeket a tartalmi információkat.

Éppen a fentiek miatt, a használók szempontjának szem előtt tartása végett szintén erősítésre szorulna a közkönyvtárakban a Köztaurusz. A használók elsősorban a természetes nyelven íródott tartalmi információkat preferálják, így meglepő, hogy milyen kevés intézményben használják ezt az eszközt.

Az ETO-val kapcsolatos vizsgálódásaink fő tanulsága, hogy a könyvtárak számára az ETO egy a szakmai munkát több szempontból is erősen meghatározó eszköz, amelynek fenntartása és továbbfejlesztése mindenképpen indokolt.

JEGYZETEK

1. Ungváry Rudolf – Orbán Éva: Osztályozás és információkeresés. Kommentált szöveggyűjtemény. I-II. kötet. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2001.
2. OSZK Tezaurusz/Köztaurusz. Az Országos Széchényi Könyvtár és a Közművelődési könyvtárak átfogó tezaurusza. 3.0 változat, Főszerkesztő: Ungváry Rudolf. Budapest, Magyar Könyvtárosok Egyesülete – Országos Széchényi Könyvtár, 2002.; Ungváry Rudolf: Az OSZK tezaurusza és a KÖZTAURUSZ = Könyvtári Figyelő, 2001. (47. évf.), 1. sz. 11-40. p. <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00037/ungvary.html>
3. A tejjesség igénye nélkül néhány fontos cikk: Piros Attila: Az ETO alapú számítógépes információkeresés egy új megközelítése = Könyvtári Figyelő, 2014. (60. évf.) 2. sz. 156–166. p.; Piros Attila: Az ETO-jelzetek automatikus elemzésének kérdései = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2015. (62. évf.) 4. sz. 127-142. p.; Prokné Palik Mária: Google vs. ETO. Információkeresés a weben és a könyvtári katalógusban = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2013. (60. évf.) 6. sz. 243-273. p.; Marton József - Prokné Palik Mária: Adatbázis transzformációalapú kereshetőség javítása: ETO-kereshetőség a BME OMIKK Aleph rendszerében = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2009. (56. évf.) 2. sz. 65-77. p.; Mándy Gábor: A posztkoordináció esélyei az ETO-ban = Könyvtári Figyelő, 2013. (59. évf.) 1. sz. 65-84. p.; Mándy Gábor: Régi ETO - új ETO = Könyvtári Figyelő, 2011. (57. évf.) 2. sz. 317-332. p.; Rónai Tamás: Megje-

lent az ETO új kiadása = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2007. (54. évf.) 1. sz. 39-41. p.; Barátné Hajdu Ágnes: A magyar ETO kiadás munkálatai = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2007. (16. évf.) 2. sz. 20-39. p.

IRODALOM

- Barátné Hajdu Ágnes: A magyar ETO kiadás munkálatai = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2007. (16. évf.) 2. sz. 20-39. p.
- Dancs Szabolcs: Ismét az ETO hasznáról – az új elektronikus kiadás előkészületeinek fényében = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2016. (25. évf.) 4. sz. 3-8. p.
- Mándy Gábor: A posztkoordináció esélyei az ETO-ban = Könyvtári Figyelő, 2013. (59. évf.) 1. sz. 65-84. p.
- Mándy Gábor: Régi ETO - új ETO = Könyvtári Figyelő, 2011. (57. évf.) 2. sz. 317-332. p.
- Marton József - Prokné Palik Mária: Adatbázis transzformációalapú kereshetőség javítása: ETO-kereshetőség a BME OMIKK Aleph rendszerében = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2009. (56. évf.) 2. sz. 65-77. p.
- Piros Attila: Az ETO alapú számítógépes információkeresés egy új megközelítése = Könyvtári Figyelő, 2014. (60. évf.) 2. sz. 156-166. p.
- Piros Attila: Az ETO-jelzetek automatikus elemzésének kérdései = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2015. (62. évf.) 4. sz. 127-142. p.
- Prokné Palik Mária: Google vs. ETO. Információkeresés a weben és a könyvtári katalógusban = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2013. (60. évf.) 6. sz. 243-273. p.
- Rónai Tamás: Megjelent az ETO új kiadása = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2007. (54. évf.) 1. sz. 39-41.
- Ungváry Rudolf – Orbán Éva: Osztályozás és információkeresés. Kommentált szöveggyűjtemény. I-II. kötet. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2001.
- Ungváry Rudolf: Az OSZK tezaszusa és a KÖZTAURUSZ = Könyvtári Figyelő, 2001. (47. évf.), 1. sz. 11-40. p.

Markusovszky Lajos-díj

Az Országos Széchényi Könyvtár bibliothecarius emeritusa,

DÖRNYEI SÁNDOR

május 4-én vehette át egy Semmelweis Ignácról szóló tanulmányáért
az Orvosi Hetilap Markusovszky Lajos-díját.

Előtte néhány nappal a Magyar Orvostörténelmi Társaság választotta tiszteletbeli tagjává az orvostörténet és a gyógyszerésztörténet kutatásához nélkülözhetetlen bibliográfiák összeállításáért.

A kitüntetettnek szívből gratulálunk!

Tavaszi információs napok az EISZ-tagkönyvtárak számára

Immár hagyománynak nevezhető a kiadói bemutatkozó előadások sorozata az MTA Könyvtár és Információs Központ épületében az EISZ Nemzeti Program intézményei számára. A nemzeti program 2016. évi munkatervében a 2017. évre vonatkozó intézményi adatbázisigények felmérése a korábbi évektől eltérően tavaszra esik. A korábbra hozott munkafolyamat segíti a program fenntartható működését: az igények ismeretében már tavasszal–nyáron lehetséges az árajánlatok bekérése, majd ősszel az árak ismeretében dönthetnek a könyvtárak a tényleges előfizetésekről.

2016. április 14. és május 24. között összesen 12 alkalommal tájékozódhattak a könyvtárosok a különböző szolgáltatók és kiadók legújabb fejlesztéseiről és ajánlatairól. A rendezvényeken részt vett az Elsevier, a Chemical Abstracts Service, az Arcanum Adatbázis Kft., a Gale Cengage, a Thomson Reuters, a Wolters Kluwer, az EBSCO, a ProQuest, a Springer Nature, az Alexander Street és az Akadémiai Kiadó.

Elsevier

Az első bemutatón az Elsevier termékeit ismerhették meg alaposabban az érdeklődők. Porosz Péter szakmai igazgató a kutatási teljesítményt leíró adatok alkalmazásáról tartott előadást. A területen gyakran találkozunk kényszermegoldásokkal és módszertanilag hibás értékeléssel. A bibliometriai és más tematikájú értékelések szempontjából az előadó kiemelte, hogy egyetlen mutató vagy adathalmaz sem tökéletes önmagában. Érdemes több értékelési rendszert alkalmazni egy-egy kérdés eldöntéséhez, illetve a módszertant és a következtetéseket szakmai lektorálással hitelesíteni. A különböző metrikák kiemelt szereplője a Scopus, amely folyóiratok, könyvek és konferenciaanyagok hivatkozásait is feldolgozza, összesen több mint 60 millió tételt tartalmaz. A SciVal szolgáltatásban pedig a kutatói hálózatok feltérképezése mellett a szabadalmakban megjelenő szakirodalmi hivatkozásokat is feldolgozzák. Cseplész Anita regionális igazgató a cég könyvtáraknak nyújtott támogató szolgáltatásairól: a gyűjteményszervezés, kutatói munkaszervezés, döntéshozatali támogatás és felhasználóképzés számára kínált lehetőségekről számolt be. Külön előadásban értékelte a Mendeley előnyeit: a szolgáltatás a kutatásszervezés számára kínál lehetőségeket.

Chemical Abstracts Service

Április 14-én délután a Chemical Abstracts Service tartott konzorciumi találkozót a SciFinder-előfizető intézmények számára. Veli-Pekka Hyttinen beszámolt arról, hogy a

kémiai és anyagtudományi adatbázis 2017-ben újabb csomagokkal bővül. Ezek közül a MethodsNow és a PatentPak csak SciFinder-előfizetők számára lesz hozzáférhető. Előbbi a kémiai reakciók részletes leírásait tartalmazza, utóbbi pedig a kémiai információkat is közzé szabadalmakat dolgozza fel. A harmadik, ChemZent nevű csomag önállóan is megrendelhető, a Chemisches Zentralblatt 1830 és 1969 közötti kereshető archívumát tartalmazza.

Arcanum Adatbázis Kft

Április 21-én délelőtt Biszak Sándor tartott előadást az Arcanum Digitális Tudománytárral kapcsolatos kérdésekről. A telt házas programon szóba kerültek a digitális állomány gyarapításának technikai és jogi kérdései, a gyűjtemény használatának elméleti és gyakorlati szempontjai. A keresőfelület használatát Reisz T. Csaba, a Magyar Nemzeti Levéltár címzetes főigazgatója mutatta be egy konkrét történeti téma kutatásán keresztül. A kialakuló beszélgetésben Nagy-Luttenberger István, a Gróf Esterházy Károly Múzeum igazgatója is beszámolt az Arcanummal folytatott együttműködés pozitív tapasztalatairól.

Gale Cengage

Április 21-én délután Chris Houghton mutatta be a Gale legújabb fejlesztéseit. Az Artemis Literary Sources a hallgatók, kutatók szakirodalomban való eligazodását hivatott segíteni nemcsak bibliográfiai feldolgozással, hanem a lehetséges kutatási témák grafikai ábrázolásával is. Az irodalomtudományi tartalmak mellett a Gale aggregált folyóirat-adatbázisát is bemutatta, amely több mint nyolcezer teljes szövegű folyóiratot tartalmaz. Az oktatásban használható irodalmi forrásokat bemutató szolgáltatás már mobiltelefonra optimalizált felületen is elérhető.

Thomson Reuters

Április 28-án délelőtt Marcin Kozakowski köszöntője után Klementyna Karlińska-Batres a Web of Science adatbázisról tartott előadást. A cég teljes szolgáltatási portfóliója magában foglalja a szakirodalomban való eligazodást, a kutatási teljesítmény mérését és elemzését, az intézmény- és személynevek egységesítését. Az adatbázis összesen egymilliárd kereshető hivatkozást tartalmaz, csak a tudományos követelményeknek megfelelő folyóiratokat dolgozzák fel. Az adatfeldolgozás során folyamatosan egységesítik az intézményi és szerzői neveket, egyre szorosabb az együttműködés a szerzői azonosítókkal, különösen az ORCID-dal. Az előadó beszélt az Emerging Sources Citation Index (ESCI) című új kezdeményezéséről, amely nagyobb hangsúlyt fektet a regionális folyóiratokra és a robbanásszerűen növekvő kutatási területek szakirodalmára. A Web of Science-ben immár lehetséges van a tanulmány hatását jelző hivatkozások mellett a tanulmány iránti érdeklődést jelző letöltések és megtekintések számát is megfigyelni. Az előadó a végén a tudományos teljesítmény mérésének lehetőségeit mutatta be, kiemelve, hogy a szolgáltató három új metrikát is bevezetett az elmúlt időszakban. Zárásként röviden a tudományos közléseket támogató Endnote szoftver is bemutatásra került.

Wolters Kluwer

Április 28-án délután a Wolters Kluwer kiadócsoport két részlege is bemutatkozott az alkalmon. Az Ovid munkatársa, Grzegorz Proszczuk a Lippincott Williams & Wilkins

orvosi folyóirat-csomagot mutatta be. Az UpToDate bizonyítékon alapuló klinikai döntéstámogató rendszert pedig Nagy Dezső ismertette az érdeklődőkkel. Az UpToDate 2017-től szerepel majd az EISZ kínálatában. A napi kórházi munkában használható adatbázis a hagyományos könyvtári adatbázisoktól eltérően nem teljes szövegű folyóirat- vagy könyvcsoomaghoz biztosít hozzáférést. A friss szakirodalmat szemlélve összegzi az egyes tünetekre, betegségekre, gyógyszerekre vonatkozó eredményeket. A szolgáltatás az általános orvosi munka során használható a betegség azonosítására és a megfelelő kezelés meghatározására. A kórtermi munkát segíti a mobiltelefonra és táblagépre optimalizált felület, illetve az offline munkafolyamatok lehetséges alkalmazása is.

Elsevier

Május 5-én az Elsevier egészségügyi szolgáltatásaival lehetett megismerkedni. Igor Nikitin köszöntője után Jawad Sayadi mutatta be a Clinical Key adatbázist. A szolgáltatás egyrészt hasonlít az UpToDate rendszeréhez, másrészt több Elsevier-folyóirathoz is teljes szövegű hozzáférést biztosít. Felkért előadóként Hoczopán Szabolcs, a SZTE Klebelsberg Könyvtár munkatársa éppen azt emelte ki, hogy a Clinical Key-re történő előfizetéssel több, a ScienceDirectben nem szereplő folyóirat esetén tudtak a megrendelésekkel spórolni. Nemcsak olcsóbban jutottak hozzá a korábban külön rendelt folyóiratokhoz, hanem a kínálatot is sikerült ezzel bővíteniük. Ximena Alvira mint korábban gyakorló orvos ismertette az adatbázis használatát és előnyeit, Tim Morris pedig röviden összefoglalta a szolgáltatás lehetséges integrálását a könyvtári rendszerbe.

EBSCO

Május 12-én délelőtt Tony Zanders számolt be az EBSCO nyílt forráskódú megoldásokat érintő kezdeményezéséről és támogatásáról. A kezdeményezés célja, hogy a könyvtári igényekhez igazodó, szabadon hozzáférhető, személyre szabható és fenntartható megoldások jöjjenek létre. A projekt eredményeképp 2017 decemberében válik hozzáférhetővé az alapvető integrált könyvtári rendszerben alkalmazandó modulokat tartalmazó, szabadon fejleszthető, nyílt forráskódú csomag. A projekt kiemelt célja, hogy a jövő könyvtári rendszerét a könyvtári igényekhez igazítsák, ezért minden könyvtáros, informatikus, programozó jelentkezését várják a <https://www.futureisopen.org/> oldalon. A program második felében felkért előadóként Aranyi Zoltán, a SZTE Klebelsberg Könyvtár munkatársa számolt be a könyvtár tapasztalatairól az EBSCO Discovery Service alkalmazásáról. A Qulto céggel közösen testre szabott felület több előfizetett és szabadon hozzáférhető adatbázis tartalmában biztosít egyidejű keresést. Bartha Réka Nefelejcs, a PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont munkatársa szintén az EBSCO Discovery Service egyetemi alkalmazását mutatta be, külön kitérve a könyvtári marketingtevékenység fontosságára. A rendezvény zárásaként Jan Luprich röviden összefoglalta az EBSCO adatbáziscsomag EISZ-en belül történő változásait és az e-könyvekre vonatkozó lehetőségeket.

ProQuest

Május 12-én délután Michael Leuschner és Czeglédi Éva mutatták be a ProQuest szolgáltatásait. Az aggregátor cég kínálatában folyóiratok, e-könyvek, napilapok, szabadalmak és további források érhetőek el. A ProQuest Central minden tudományterületre kiterjedő adatbázis több mint harminc adatbázis tartalmát egyesíti. A SciTech adatbázis elsősorban

a természettudományi és műszaki tudományok területén kínál forrásokat. A két szolgáltatás bemutatása után az előadó összegezte a 2015. évi próbáhozaférés tapasztalatait, és reményét fejezte ki, hogy 2017-től már az EISZ-en keresztül közös előfizetéssel tudják az intézmények megrendelni a ProQuest szolgáltatásait.

Springer Nature

Május 19-én délelőtt Cem Üzüm és Sergio Gonzalez beszélt a két cég egyesülésével előállt új helyzetről. A Nature és a Springer két kiemelt szakterülete (élettudomány és társadalomtudomány) jól kiegészíti egymást; a két korábbi cég eltérő értékesítési és marketingstratégiáját azonban még össze kell hangolni. A SpringerLink és a Nature folyóiratok nem lesznek kizárólag összekapcsolva megrendelhetők, tehát az előfizetők továbbra is szabadon dönthetnek arról, hogy mely tartalmak előfizetésére van igényük és lehetőségük. Az egyes adatbázisok tartalma mellett külön kiemelték a mindenki számára ingyenesen hozzáférhető Nature Index szolgáltatást, amely a legkiemelkedőbb tudományos teljesítmények méréséhez és összehasonlításához kínál segítséget. A Nature Index a Scopus-tól és Web of Science-től eltérően csak a legfontosabb 68 folyóirat hivatkozásait gyűjti.

Alexander Street

Május 19-én délután Adam Gardner az Alexander Street tudományos videó-adatbázisát mutatta be. A szolgáltatásban több tematikus csomag férhető hozzá, például a gazdaságtudomány, történelem, előadóművészet, pszichológia területén. A tudományos videók elsősorban az oktatás területén hasznosíthatók. Mindegyik csomag esetén a videókhoz több más funkció mellett angol nyelvű feliratozás, metaadatok és zeneművek esetén kotta is tartozik.

Wolters Kluwer

Május 24-én a Wolters Kluwer két magyarországi cégcsoportja mutatkozott be. Takács Tibor a Complex Jogtárat ismertette. Az adatbázis könyvtárak számára IP-alapú azonosítással is elérhető, ugyanakkor a személyre szabható kényelmi funkciók eléréséhez a felhasználó saját jelszavával is be tud lépni a felületre. A hatályos jogszabályok gyűjteménye, iratminták, szakmaspecifikus tartalmak mellett így például változásfigyelést és további kényelmi funkciókat is el lehet érni az adatbázisban. A jogszabályok feldolgozásához 53 ezer tárgyszót használtak, a keresőfelületet pedig folyamatosan fejlesztik a felhasználói igények ismeretében. Réffy Balázs az Akadémiai Kiadó 2017-től bevezetésre kerülő orvosi folyóiratcsomagját ismertette, amely négy kurrens folyóirat mellett több archív címet és egy keresőfelületet tartalmaz. Páll Zoltán és Vajda Lőrinc a kézikönyveket tartalmazó MeRSZ szolgáltatást mutatták be. Az XML-alapú könyveket kínáló online felületen jelenleg az Akadémiai Kiadó húsz kézikönyve érhető el. A szolgáltató a következő évben – terve szerint – száz fölé növeli a hozzáférhető címek számát.

A rendezvénysorozaton elhangzott előadások vetítései hozzáférhetők az EISZ Titkárság honlapján: <http://eisz.mtak.hu/index.php/hu/27-tinprez2016.html>

A 75 éves Varga Csaba professzor és a könyvtárak

Varga Csaba, a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpontja Jogtudományi Intézetének munkatársa, az MTA doktora, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Jobbölcséleti Intézetének professor emeritusa 2015 májusában fordult az Országos Széchényi Könyvtárhoz, illetve a Magyar Elektronikus Könyvtárhoz, hogy felajánljon tudományos munkája, intézményes kapcsolatai révén birtokába jutott határon túli nyomtatott kiadványokat, valamint saját tudományos munkásságának egészét reprezentáló, digitalizált könyveket. A Magyar Elektronikus Könyvtár ez utóbbi negyven művet időközben már feldolgozza és azóta szolgáltatja. A magyar jogtudomány iskoláinak munkásságát feldolgozó, a jogtudomány elméleti alapjait vizsgáló, a XX-XXI. századi magyar és közép-európai történelem folyamatait alapjaiban meghatározó jogrendszer és jogkultúra sajátosságait tárgyaló művei új, friss szint hoztak a MEK által szolgáltatott jogtudományi gyűjteményrészbe. Nem egy műve, mint például az *Igazságtétel jogállamban* című könyv olyan forrásdokumentumokat tesz hozzáférhetővé, amelyek nem vagy csak nehezen volnának kutathatók.

Varga Csaba professzor adománya, a benne, de már a jogi életművek gondozásában, szerkesztésében és közreadásában is megnyilvánuló, a könyvtárak megőrző és szolgáltató szerepével lényegileg azonos szemlélet, valamint a tudományos munkától elválaszthatatlan régi és alapos könyvtárhasználói tapasztalat bátorított fel arra, hogy könyvtárképéről, illetve a hazai könyvtárüggyel kapcsolatos megításairól kérdezzem. Az interjú végül úgy formálódott, hogy a közbevetett kérdések zavaróak lennének. Nem utolsó sorban pedig szeretettel köszöntöm 75. születésnapja alkalmából!

Vajda Henrik

Varga Csaba

„Iszonyú mennyiségű katalógusdobozt bújtam át”

Szüleim hatalmas könyvszekrényével és a könyvtárral találkozni gyermekkoromban szinte egyet jelentett. Otthon persze bőrbordázatú kincsek, könyvtárban újrakötött könyvek. De a Pécsi Egyetemi Könyvtár katalógusfolyosóján végighaladni olyan volt, mintha az ember a világ ütőerére helyezte volna az ujját. Tudniillik anyám oda járt, mert Pécestt az úrasszonyok úgy gondolták, hogy választékos ízlésüknek nem egy városi könyvtár tömegessége dukál.

Nos, évek során iszonyú mennyiségű katalógusdobozt bujtam át, mintha valamiféle titokra lelhettem volna ezáltal. Persze, leltem is, a nem szűnő és leginkább Gutenberg eszközeivel kielégíthető kíváncsiságra. Középiskolás korom topikáit – hírszerzés, rejtjelezés, repüléstörténet, bolsevik forradalom, második világháború, magyar technikatörténet – persze végigolvastam. Amikor, úgymond, végeztem az Egyetemi Könyvtárral, átváltottam a frissen alakult Baranya Megyei Könyvtárra. Itt még közelebb juthattam könyvekhez. Első igazgatója személyesen is kedvelt, én pedig kedvemre turkálhattam a politikailag kiszekeltálan egymásra hányt könyvek közt. Majd megismerkedtem – először még 1956-os újságok és rölapok titkos gyűjtőjeként – a nálam nyolc évvel idősebb Surján Miklóssal,¹ akinek és Nagy Editkéjének még esküvői orgonistája is lehettem. Sokat beszélgettem velük, közben faltam a világirodalmat. Ilyen hatáshoz járultak még – élettanulásban legfontosabban – a lelki atyák, többnyire nagyszerű fiatal káplánok magánkönyvtárai, amiknek kincseiből (katolikus ifjúsági irodalom, hitvédelem, erkölcsnevelés, gyóntatási kézikönyvek, dogmatikai mögöttesek) bőven fogyasztottam. S valamelyest mindezt kiegészítette a sétálóút, Király utca szellemi műhelyként szolgáló antikvárium. Középiskolás pénztárcámból itt raktárakból összeszedetten kiárusított két háború közti művekből (természettudomány, ezermesterség, filozófia, esztétika) vásárolgattam.

Amikor joghallgató lettem, mindenekelőtt majdani hivatásom, a jogbölcselet bővült el. Ott, Pécsen, napjaim jórészét, önszántamból a nagyszerűen gyarapított tanszéki könyvtárban töltve, klasszikus és közelmúlt nagyokat, a kor nehézségei ellenére beérkező nemzetközi periodikákat búvárlottam.²

Lassan olthatatlan szomjamat támadt a vasfüggönyön túli politikai és tudományos világ feltárására, emigrációnk aktuális történelmi–politikai reflexióira. Kérni – kunyerálni – kezdtem hát könyveket, angolul és franciául, napi tíz-tizenöt levelet indítva szerzőknek és kiadóknak egyaránt. Nem is eredménytelenül: sárga postatasakjaikban tömegesen kezdtek művek, olykor folyóiratok megérkezni. Mindez nemcsak jelentős forgalmat, de esetenként levelező, olykor személyes barátsággá növekvő kapcsolatot eredményezett.³ Ennek csínját-bínját az akkor már barátomnak tekintett római jog tanáromtól, Benedek Ferenctől⁴ lestem el, aki holta után a kari könyvtár névadója lett. Azt is ő tanácsolta, hogy mindehhez az egyetemi könyvtár szerzeményezője, Románé Marika⁵ segítségét kérjem. Nos, generációnyi korkülönbségünk ellenére úgy jártam hozzá vissza, mintha jóbarátom lenne; vittem-hoztam a katalóguscsomagokat,⁶ merthogy ezekből okoskodtam ki kiadókat, szerzőket, címeiket.

Mi volt mindebből maradandó tanulság? Leginkább az, hogy a könyvtár tisztelete, mint bármiféle tudás forrása, belém égett. A könyvtaré, ami gazdag, történelmi rétegeket épít egymásra, mert erőszakos beavatkozástól menten őrzi elmúlt korok mentalitását, gondolkodását, bölcsességét. Ezért gondoltam kivételes szerencsének, hogy a Pécsi Egyetemi Könyvtár közelségében nőttem fel. Hiszen tilalmazások pusztítását itt sem tudták ugyan teljesen elkerülni,⁷ mégis megbízható alappal szolgált bármiféle tájékozódáshoz.

Előfordulhatott persze, hogy Kierkegaard régi magyar fordításai⁸ vagy bármiféle Freud hiányzott – kilopták? – a pécsi gyűjteményből, így ezek olvasására – autóstoppal – a Széchényi Könyvtár kiskörúti épületébe jártam fel. Pár évvel később az egzisztencializmus és az indiai filozófia izgatott. Ezért a moszkvai Idegennyelvű Kiadóhoz fordultam, amely küldött is két vastok szöveggyűjteményt. Az ilyesféle kacskaringókból már eleve kiderült, hogy a könyv – hatalom; e hatalom monopolizálható, s a diktatúrák monopolizálják is. Kristálytisztán égett bele ez tudatomba, amikor pesti kiruccanásaim során a Tankönyvellátó fantasztikus műveiből szedtem már össze egész pakkra valót, ám olyan címmel⁹ találkoztam, amihez – nem filozófia főszakos lévén – már úgymond, nem volt jogom. S közölték, hogy az Oktatási Minisztérium Marxizmus–Leninizmus Főosztálya vezetőjének névre szóló engedélye pótolhatja ezt csupán. Nos, visszatrappoltam hát a belvárosba, addig ülve az Elvtárs előszobájában, míg csak nem fogadott. „*Varga Csaba elvtárs a marxista-leninista állam- és jogelmélet elkötelezett művelője, ki burzsoá nézetek kritikáján munkálkodik...*” – indokoltam kérésemet. Alig egy évvel azután tehát, hogy az állambiztonságtól „Fekete Hollóknak” nevezett ügyben a Baranya Megyei Főügyészség szigorúan titkos vádirata még a szocializmus rendje elleni összeesküvés részeseként nevezett meg (valójában – *horribile dictu* – indián romantikába öltöztetett cserkészteféleségekben, vagyis katolikus pasztorációban vettem részt), most már így jutottam nagyvilágtól elzárt olvasmányhoz.

Azzal, hogy végzés után a Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Intézetének fellegvárába bejuthattam, egyet jelentett a főváros, majd az ország, lassanként az egész világ könyvtáraiban való búvárkodással. Belsőleges könyvtárismeretre akkor tehettem szert, amikor Vértés György¹⁰ visszavonulásával a fáradhatatlan Vályi Gábor¹¹

került az Országgyűlési Könyvtár élére. Ő talált rá először Sólyom Lászlóra, majd rám, hogy harmadállásosként szakozzuk újra a jogi gyűjteményt. Érdekes volt, amennyiben átmentek kezünkön új szerzemények is, és megtapasztalhattuk egy-egy hónapnyi köteles példány változatosságát. Legnagyobb gyönyörűségem persze a zártanyag-raktárban telt. Saját beszerzésén túl Aczél György elvtárs is mindig ide küldette át követségektől hozott, elkobzásokból dúsított hivatali könyvtára felgyűlt fölöslegét. Nos, szombat délelőttöként ide zártam be magam, kedvemre csemegézve „fasiszta” és „imperialista” művekből, magyar és orosz emigráns kiadványokból. Akkor leltem meg leginkább az Országgyűlési Könyvtárban magamat, amikor a szerzeményezés antikvár támogatására vállalkoztam. Mert deviza szűkösen volt, ám antikvár raktárak bővelkedtek friss nyugati és hajdani „reakciós” művekben. Kérésemre titkos részeikbe is beengedtek, hiszen komoly vásárlóerőt képviseltem; persze, közben saját gyűjteményemhez is szemezgettem.

Időközben megtapasztaltam, hogy két háború közti jogtudósaink műveinek java különlenyomatként maradt fenn könyvtárainkban. Ezért már fiatal kutatóként izgatni kezdett a „különlenyomatosítás” lehetősége. Idegen nyelvű írásaimból az Országgyűlési Könyvtárral sokszorosítottam tucatnyi példányban, zöld vászonkötésű kolligátumként juttatva el nyugati nagykönyvtáraknak. Eredeti különlenyomatokat pedig olyan gyűjteményekbe küldtem, ahol előzőleg megbeszéltem, hogy fogadják, sőt gyűjtőkbe kötik.¹²

Később kereskedelmi forgalomba nem kerülő intézeti kiadványomat¹³ – feszítő értékének tudatában lévén – több száz példányban juttattam el magyarországi és határon túli könyvtárakhoz, nemzetközi gyűjteményekhez. Ugyanezen logika mentén egy évtized múltán – azon tétlenség idején, amit Antall József miniszterelnök halála az Országház sokszorosítójában hónapokra okozott – igazi könyveket kezdtem előállíttatni. A Miniszterelnöki Tanácsadó Testület kormányfőtanácsosaként napjaimat ugyanis ekkoriban a Házban, hivatalomban töltöttem. Innen ruccangattam ki akadémiai intézetünkbe, a Várba, miközben egy személyben vezettem és adminisztráltam is a sok százmilliós volumenű EGK TEMPUS-projektumot az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának frissen kinevezett egyetemi tanáraként. E projektet együtt nyertem holland barátommal Maastricht egyetemén, harminc nyugat-európai egyetem konzorciumával a hátunk mögött, hogy felfrissítsük anyagilag és szellemileg az ELTE jogi képzését. Brüsszel intézményi bizalmatlanságát jelzi, hogy örületes pénztömegének ekkor még egyszemélyes „magánszámlán” kellett landolnia. Nos, amikor éjszakára hazatértem, még xerox-alapról faksimile kiadandó köteteimen dolgoztam – egyfelől Moór Gyula általam megmentett hagyatéka kéziratainak kiadásán, másfelől idegen nyelvű írásaim gyűjtőkötetein.¹⁴ Legyártásukat százhusz példányban, oxfordi fekete vászonkötésben az országházi sokszorosító gyakorlatilag szívességből vállalta, nemzetközi szétküldését pedig a Magyar Tudományos Akadémia, illetőleg az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtárainak nemzetközi csereszolgálata.

Mert nemzetközi könyvterjesztésünk csakúgy, mint általában kulturális diplomáciánk, sohasem volt túl fényes.¹⁵ Oly mélypontot persze, mint a szocializmus bukásától mindmáig, még sohasem ért el. Ami ma van, száználmas rögtönzés, legfeljebb egy-egy önmegvalósító hatalmi aktor szépelgéséből kiindultan. Hol van már Balogh József? Ő volt a lánglelkű magyar–zsidó hazafi, aki tudományos élet ígértét áldozta fel egyszemélyes magyarságszolgálata javára.¹⁶ De hol van már akár egy Boldizsár Iván? Ha morális hős helyett inkább tán túlélő *viveur* is volt, mégis az utolsó, aki – bár Kádár János Magyaror-

szágának perspektívájában – múltat-jelent-jövőt tudott elfogadtatni egy nagyvilág lelkes bódultságával.¹⁷ Nos, amióta önnön dotációjukra kényes akadémikusaink szégyenletesen bebuktatták az Akadémiai Kiadót, az utolsó nemzetközi kereskedelmi hálózatunk összeomlásával támadt úrt nem tölti be semmi.

Hetvenedik életévemhez közeledvén vetődött fel bennem, hogy szükséges lenne angol nyelven mindannak, amit teoretikusan elértem, alkalmas summázatát adnom. Ez csak is saját költségre mehetett, miközben háttérnek a mindenben megbízható Szent István Társulat kínálkozott. Négy monográfiám új kiadására gondoltam, valamint egyetlen sorozatban releváns írásaim háromkötetes gyűjteményére. Ezekből igényes tördelésű, gyönyörű borítójú, túlnyomórészt keménykötésű könyvek lettek, százhuszonöt és kétszázötven közti példányban.¹⁸ Mire megjelentek, nagykönyvtáraink nemzetközi csereszolgálata már lehanyaglott: az ELTE könyvtára ilyesmit már egyáltalán nem finanszírozott, míg az OSZK legfeljebb könyvtömeggként befogadást vállalhatott volna: „*majd csinálunk vele valamit, de hogy miből s hová juttatunk, utólag sem tudhatjuk*”. Mi lett hát a Nemzeti Együttműködés Rendszerének a mához szóló üzenete? Végso soron ez: ha egyéb lehetőség híján magad publikálsz idegenül, magadra kell vállalnod nemzetköziesítését is. Tehát duplázd meg minden kötet bekerülési költségét azzal, hogy magad postáz(tat)od ajándékként a nagyvilág könyvtáraiba.¹⁹

Ilyen és hasonló gondolatokkal foglalkozva kezdhettem el tűnődni azon is, vajon egy önmagát komolyan vevő kutatónak milyen lehetőségei adódnak könyvgyűjteményeink támogatására. Hiszen a tudósember információforrásoktól függ, következőképpen a nagyvilágot és hazáját könyvtárainak gazdagságán keresztül (is) szemléli. Mit tehetnék tehát azért, hogy jövendő magam – utódaink – nagyobb tarisznyával kelhessenek útra? Elsőként a gyakorlatilag halálba üldözött Moór Gyula legendás gazdagságú személyes könyvtárának hosszas kutatás után a Csöngére került rokonságnál meglelése, majd megszerzése adódott. Mert nagylelkűségük tette lehetővé e sokezres, dedikációkban, bejegyzésekben, levélmellékletekben gazdag, Somló Bódog könyvhagyatékát is magában foglaló, már enyészetnek kitett anyagnak az Országgyűlési Könyvtárba juttatását, különgyűjteményként.²⁰ Majd ugyanide került Bíró Balázs, Kolozsvár-főtéri jogászdinasztiából származó magyar közigazgatási bírósági tanácselnöknek balatonszárszói kitelepítésében megőrzött mintegy két teherautónyi, nálunk ismeretlen erdélyi törvénykiadásokban is gazdag könyvtármaradék, csakúgy, mint az Andrássy útról a fiatalon elhunyt szociálpolitikus, a marxizmus iránt az 1920-as években mélyen érdeklődő közgazda nagypolgár, Dános Árpád²¹ sok száz címet felölelő szakmai maradéka, sőt Weltner Andor munkajogász akadémikus²² mintegy száz címnyi hagyatéka is.

Amikor szociográfiák olvasójaként kezembe került a *Magyarország felfedezése* nagyszerű sorozatának – ami azóta műfajként is megbocsáthatatlanul kihalt, és mélyfúrászerű lát-leletei híján kormányzatainkat a semmiből a semmibe tapogatózásra kényszeríti – *Kiált Patak vára* kötete,²³ pécsi katolikusként hallatlan rokonszenv támadt bennem az abban felidézett protestáns könyvkultúra és annak Magyarország egyik átellenben lévő stratégiai szögletében megtestesítője, a sárospataki bibliotéka iránt. Elkezdtem nekik gyűjteni akadémiai intézetbeli duplikátumokat, remittendákat – hiszen egykori jogakadémiájuk révén e gyűjtőterületük megmaradt –, majd bárhonnán bármi érdemeset, és hatalmas csomagokban postázni is nekik. Időközben baráti kapcsolattá lett Szentimrei Mihály²⁴ utóbb szintén lelkes könyvtárvezetővé lett özvegye, Oláh Ibolya²⁵ tudatta valamikor a 2000-es

évek táján, hogy ajándékaim mennyisége meghaladta immár a tizenötezer tételt. Ezt azóta is buzgón folytatom, főként hogy immár tölem tudják spediálni a felgyült anyagot. S még nagyobb örömmel tölt el, hogy ami nekik duplikátum, az tőlük elsődlegesen a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola főként ajándékból gyarapított könyvtárába, másodlagosan magyarországi, kelet-szlovákiai, kárpátaljai, észak-erdélyi protestáns kisgyűjteményekbe kerül. Negyed évszázada, amikor a Minisztertanács Tanácsszervek Osztálya megszűnt, mintegy félszáz vaskos történelmi dokumentumgyűjteményt, mint alapvető kézikönyvtári anyagot, a Kecskeméti Református Könyvtárhoz juttattam el. Majd ugyanígy járultam hozzá – lanyguló kedvvel, mert ritkásan katalogizáltak – a komáromi Selye János Egyetem könyvtárának, és nem egy alkalommal olyan iskolai gyűjtemények gyarapodásához, mint a csurgói református vagy a kárpátaljai, viski iskola, avagy az Ungvári Nemzeti Egyetem.

1995-ben indult egy második, hazai jogi karaink elméleti jogművelésének és jogoktatásának előrelendítését célzó TEMPUS-projektumom. Lányom ekkoriban Regensburgban töltött csereprogramban két évet, így időnként oda kiruccantunk. Mint korábban Konstanznál, itt is felvetődött a gondolat, hogy nagyléptékű gyarapításuk duplikátuma milyen gazdagodást eredményezhetne egyetemi könyvtárainknak. Első ilyen tapogatózásom az *Institut Catholique* duplikátumaival esett meg: katolikus egyetemünknek a párizsi rektor hajlandónak mutatkozott teljes alagsort betöltő feleslegük átadására, ha el tudjuk szállíttatni. Nos, gyermekbetegség jele, hogy ámbár az Antall-érából való politikai barátok még kamiont is felajánlottak, szentéletű, ám gyakorlatlan első rektorunk nem vállalta fogadólevél aláírását. Ebből okulva Regensburgban már eleve partizánmódra léptem. A szerzeményezés-főnökkel letárgyaltam: félévente válogatok, az autómba befelérőt viszem, és a további dobozoltakat, amint felhalmozódtak, elszállíttatom. Nos, ez sok éven át több tízezres könyvtömeget eredményezett. Feleségemmel a dómmal szemben szálltunk meg, tornyára néző gótikus apartmanban; kápolnája hajnalban már szentmisére harangozott. Egy napnyi megfeszített válogatás, másnap dobozolás, könyvtári alagutakon át autómba bepakolás, majd indulás. Nagyrészt bölcsészeti és teológiai, kisebb részt jogi művek; mindent karainknak továbbítottam. Egyetemi profiljainkon túlmutatóan elhozott anyagot a Zeneakadémia, a Néprajzi Múzeum, illetve a Hadtörténelmi Intézet könyvtáraihoz juttattam el. Később autóval utazgattam évente a salzburgi joginformatikai szimpozionokra. A Friedrich Hayek hagyatékát is őrző kari gyűjtemény duplumaiból ajándékaimért cserébe a jogi újkantianizmus klasszikusaiból hoztam haza bő válogatást.

Hetvenedik életévemhez közeledve saját gyűjteményem sorsán is elkezdtem tűnődni. Hálával csakis a Pécsi Egyetemi Könyvtárra gondolhattam, hiszen kiválóságának oly sokat köszönhettem ifjúságomban. Századokat átfogóan hatezer, soknyelvű, szakmámnak és háttérterületeinek igényes könyvtömege ez, négyezer körüli különnyomattal tetézve. Ezernyi dedikáció, possessorori vagy saját bejegyzés. Halál esetére szóló ajándékozási megállapodás készül erről, mint majdani különgyűjteményről, amelyből a duplikát, illetőleg dedikálással, bejegyzésekkel el nem látott művek átadásra kerülhetnek majd a Sapientia Tudományegyetem kolozsvári könyvtára számára. S megkezdtem azon – könyvészetileg alkalmasint ritka vagy régi kiadványok kategóriájába eső – ezernyi kiadványnak a fentiekén túli azonnali juttatását Pécsre, amelyekre saját munkámban immár nincs szükség.

Első emlékezetes külföldi könyvtári kutatásom 1968-ban, a párizsi Bibliothèque Cujasban volt. Legtöbb tanulság pedig – időrendben – az Ausztrál Nemzeti Egyetem

(Canberra), a Waseda (Tokyo), Edinburgh és Yale (New Haven, Connecticut) gyűjteményeihez, a Library of Congress (Washington) monumentalitásához, valamint Oxford, Trier, Trento és az Institute for Advanced Legal Studies (London) könyvtáraihoz fűződik. Szomorú felismeréssel, hiszen fél évszázad múltán sem igen találkozhattam pozitív itthoni fordulattal a számomra lényeges tekintetben.

Eszerint tudniillik egy kutató elmének ahhoz, hogy bátorítást nyerjen munkájához és nemzetközileg is dimenzionálhassa magát, három dologgal kell(ene) legalább egyszer az életben találkoznia: 1) egy kiemelkedően nagy gondolkodóval, akihez elég közel tud kerülni és akivel elég sokat tud beszélgetni ahhoz, hogy saját világlátását, problémázását úgy szólván kimerítően késhegyre tűzhesse vele;²⁶ 2) egy valóban interdiszciplináris, *Institute for Advanced Studies* típusú környezettel,²⁷ amelyben rájöhethet arra, hogy kételyei, módszertani útkeresései korántsem egyediek, korántsem pusztán önnön dilemmái, merthogy azok az adott korról, saját kutatói előrehaladásával „jönnek”, s ezért személyesnek hitt szakmai gondjairól gyümölcsözően tud értekezni bárki mással (esetemben: mérnökkel, közgazdával, genetikussal)²⁸; valamint 3) egy teljes profilú nagykönyvtárral, amely kitartó búvárkodás esetén új felfedezésekhez, felismerésekhez vezetheti őt. Márpedig ehhez nyitott polcrendszerű, egyetemes gyűjtőkörű, az akadémiai tudományok teljességét magában foglaló nagykönyvtárra van szükség. Tehát bárha a jog rendszerszerűségét kutatom, de eljuthatok filozófiai, logikai, rendszertani, geometriai, matematikatörténeti mögötteseihez csakúgy, mint teológiai áthallásaihoz, művészettörténetileg feldolgozott képi ábrázolásaihoz is. És ugyaneközben eljuthatok az absztrakt fogalmiság problematikájához, avagy mitologikus gyökereket feltáró olyan történelmi rekonstrukcióhoz, mint amit az amerikai matematikus Abraham Seidenberg publikált az *Archives for History of Exact Sciences* és társfórumok hasábjain. Kétlem, hogy ilyesmi itthon ma vagy holnap velem vagy bárkivel megismétlődhetnék. És folytatva e gondolatsort, olyan gyűjteményekre van szükség, amelyekben nem beérkezési vagy leltári véletlenszerűségeket követve, de a washingtoni Library of Congress²⁹ vagy Regensburg³⁰ osztályozása szerint rendeztetnek el a polcokon a művek. Ez esetben egy Augustinus vagy Aquinói Szent Tamás, Dosztojevszkij vagy Nietzsche, Engels vagy Lenin kapcsán nemcsak nézeteiket és azok monografizálását találok meg, de például nyelvkezelésüket, retorikájukat úgyszintén. A közelemben legfeljebb a Közép-Európai Egyetem könyvtára kecsegtethetne ilyesmivel. Ezért járok lehetőleg évente Londonba, hogy említett nagykönyvtárában kutathassak egy héten át.

Már első Yale-találkozásaink egyikén a spektroszkópia professzora, Horváth Csaba³¹ meggyőzően szemléltette a különbséget az Európában leláncolt, majd páncélszekrénybe zárt, most csupán a főnöktől elkérhető titkos információforrás és aközött, hogy az ő amerikai dolgozószobájában semmi sincs, ami ne lehetne bármely munkatársánál is, hiszen mind ugyanonnan veszik ismereteiket. Mindenki hozzáfér tehát, legfeljebb nem mindenki tud vele mit kezdeni.

Nos, az itthoni helyzet makacs alkalmatlanságot mutat. Évszázados múltakba merülten zárt raktárak hagyományát őrizzük változatlanul. Sok könyvtárunk van, de cinikusan megkérdezhetném: minnek? Merthogy jószerével egyetlen sincs közöttük, amely A KÖNYVTÁR szerepét betölthetné. Kisebb-nagyobb gyűjtemények ezek, voltaképpen véletlenszerű fragmentumok, kisszerű önracionalizálásba csonkultak. Mindenesetre mióta világlátásomból az 1990-es évekre visszatértem, nemigen használom egyiket sem. Egy-szerűbb egy művet magamnak megrendelnem, mintsem könyvtártól remélnem.

Országgyűlési Könyvtár? Nagyszerűnek tetszett, míg szabadon járhattam-kelhettem raktárában. De profilírozását már akkor botrányos nyugnek éreztem. Példázzak? Nos, marxizmust kényszerítettek ránk; ennek lényege pedig: konkrét elemzés, historikus közegben. A bibliotekárius génusz ellenben kitalálta, hogy jogtörténet csakis ELTE-tanszéken gyűjtetik.³² Nos, a valahai Teleki Intézet³³ tekintélyes anyagot gyűjtött utódállami gondokróól, és ez utóbb az MTA történettudományi, illetve jogtudományi intézeteire hagyatott. A jogtudományiban zajló selejtezés³⁴ egyszer csak drasztikussá lett.³⁵ Nem leltárba vett anyag lévén, jegyzék eleve nem készült; az Országgyűlési Könyvtárral azonban meg tudtam beszélni, hogy gyűjtőkörükben bármit ajándékként befogadjanak. Ám maradt még a visszatért Erdély kistelepüléseiről másfél polcfolyóméternyi kalendárium-tömeg. Ezek fogadása viszont megtagadtatott, mert ez úgymond, nemzeti könyvtárunk gyűjtőköri kizárólagosságába esik. Ők pedig csak leltári törlés esetén álltak volna szóba velem. Mi hát vívmányuk nagy eredménye? Nos, az, hogy ilyen kalendáriumok azóta sem találhatóak könyvtárainkban. Megjegyzem, egyszer azért kellett közelharcot folytatnom az Országgyűlési Könyvtár szerzeményezőjével, hogy hajlandó legyen befogadni a svájci közvetlen demokrácia félezer oldalas monográfiáját – igaz, ukrán nyelven.³⁶

Merthogy álmodom mindig ez volt: lenne valahára egyetlen könyvtár Magyarországon, ahol mindennek, ami érdemleges információforrás, helye lehet.

Megpróbáltam agitálni azért, hogy ne karainknak, hanem katolikus egyetemünknek legyen könyvtára – ami egyben az ezeréves magyar katolicizmus könyvtára lehetne. Mert katolicizmus, mint profil, pusztán a teológia körében létezik. Egyetemi bölcsészettudományunk, jogtudományunk, informatikánk ugyanazt gyűjti, mint világi egyetemeink. De hol gyűjtik a katolikus világirodalmat, művészetet, bioetikai vitákat, magát az öt kontinensen így-úgy megélt katolikus kultúrát? Ami már nem a *teologicum* identifikációs igényének kivetítése, hanem annak nyomán megtestesülő valóság?

Eleinte felemelő, majd egyre lesújtóbb lett összképem arról, hogy magyarként mennyire vagyunk jelen nemzetközi fórumokon. Pedig már eleve a tudomány nemzetközisége igényéből fakad, ha azon túl, hogy valaki idegen nyelveken dolgozatokat közzétesz, monográfiákat, tanulmánykötetekben összefogást is publikál. Magam Amerikában, majd Skóciában kezdtem el tűnődni azon, hogy gyarapodó köteteimmel meg kellene céloznom a világ legnagyobb szakmai kiadóit. Azonban hamarosan rá kellett jönnöm arra, hogy lehetek ugyan, aki vagyok, de a világot leginkább saját rutinná lett optikája és problémalátása foglalkoztatja. Vagyis aki nem kitaposott utakon jár, hanem saját ösvényt keres, bizonyosan kudarccal találkozhat.³⁷ Így továbbra is a már leépülésbe átmenő Akadémiai Kiadóba fogódtam. Időközben azonban beköszöntött az internet világa, ez újraszabta a prioritásokat. A dilemma ettől kezdve így szólt: ha sikerrel jár a frigy nagy presztízsű nemzetközi kiadókkal, úgy az elviheti a művet az euro-atlanti világ néhány száz nagykönyvtárába, de elérhetetlenné teszi a glóbusz nagyobbik fele számára. Ám amennyiben például a baráti Szent István Társulatnál magam finanszírozom, úgy szabad felhasználását megőrizve kettős hatást érhetek el: több száz példányt magam juttathatok el tekintélyes tudományos gyűjteményeknek, miközben internetes honlapokra is feltehetem, amikre tényleg az egész világ rátalálhat.³⁸

Az alternatíva másik oldaláról tapasztalatot akkor szereztem, amikor kemény kötésben drága, impozáns szöveggyűjtemények jelentek meg tőlem Londonban és New Yorkban,³⁹ majd egy idő után beugrottam érdeklődni az eladás „sikeréről” az oxfordi Blackwellhez.

Nos, biztosítottak a tekintélyes fogyásról: kétszáz körül volt – könyvtári beszerzések az euro-atlanti világból és Japánból. Majd szerkesztőtársakkal hamarosan kijött egy harmadik kötet is; szintén drága kemény kötésben, de itt már harmadával olcsóbb papírkötéses változat is.⁴⁰ Nos, ennek fogyása már elérte a négyszáz példányt. Évente jogdíj-csekkeket kaptam; ha beváltottam, úgy még nekem kellett ráfizetnem a költségre. Majd öt év múltán jött egy értesítés: bezúzzák a teljes maradékot, de a szerkesztők még megvehetik százötvened árért, azaz egy fontért. S mit tesz a kulturális különbség? Magam százat rendeltem, és karunkkal is százat rendeltettem. Német szerkesztőtársaim, ekkoriban nyugati mércével is tehető intézetvezető, illetőleg dékán, mindösszesen húsz-húsz példányt. Nos, ez segített ahhoz, hogy kínai, orosz, dél-amerikai könyvtárakban ez a cím is meglegyen.

Mindent egybevetve, ilyen partizánakcióknak köszönhetem, hogy kiadványaim mintegy tizenötezer példányáról tudom, hogy melyikből hol található közgyűjteményekben a világon.

JEGYZETEK

1. Vö. pl. <<http://mke.info.hu/blog/2012/10/surjan-miklos-1933-2012/>>, <<http://ki.oszk.hu/3k/2013/05/surjan-miklos-1933-2012/>> & <<http://www.csgyk.hu/surjan-miklos-1933-2012/>>.
2. Elsődlegesen az *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie* (Stuttgart), *Rivista internazionale di Filosofia del Diritto* (Róma) és *Cahiers internationaux de Sociologie* (Párizs) évfolyamait, az *Archives de Philosophie du Droit* (Párizs) köteteit.
3. Annak híre, hogy mindezt a politikai rendőrség állambiztonsági ügyként dokumentálta, az akkori megyei első titkár fián (a valahai barát Sólyom László későbbi sógorán) keresztül jutott el hozzám. Vö. Varga Csaba: Találkozások a nyugati irodalommal. *Magyar Napló* XXII (2010) 5, 24–29. p. & <http://magyarnaplo.hu/wp-content/uploads/2015/02/mn_2010_05.pdf>.
4. Vö. pl. <<http://nevpont.hu/view/1152>> és <http://pte.hu/legendas_professzoraink/benedek_ferenc>.
5. Vö. pl. <<http://www.csgyk.hu/dr-roman-laszlone-1929-2013/>> és <http://www.propanno.nia.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=506:bucsuroman&catid=37:hirek rendezvények&Itemid=29>.
6. Legjobban rendezettként a *Livres de France* számait használtam.
7. Kisgyermekkor emléke: a Pálosok alatti szőlőnkben talán cselédünk kezét fogva jövünk haza. Mit látok? Az egyetemi könyvtártól a Széchenyi tér felé lovasszekér víz púposra hányt könyveket. Odaszaladok, fölveszek egy földre esettet, majd a szekérről is leemelek egyet. Mindkettő indexre tett statisztika volt a trianoni veszteségről.
8. Pl. Kierkegaard *Ömnévtárával* ajánlva kortársaknak, ford. Szeberényi Lajos, Zs. (Békéscsaba: Evangélikus Egyházi Könyvkereskedés 1929) 116 p. [Protestáns kulturkönyvtár 2], Søren Kierkegaard *Isten változatlanága* ford. Szeberényi Lajos, Zs. (Békéscsaba: Evangélikus Egyházi Könyvkereskedés 1929) 23 p. [Protestáns kulturkönyvtár 3], Szeberényi Lajos Zs. *Kierkegaard élete és munkái* (1813–1855) (Békéscsaba: Evangélikus Egyházi Könyvkereskedés 1937) 148 p. [Protestáns kulturkönyvtár].
9. Jelesül: *Mai nyugati filozófia* (Pozitívista irányzatok) Szöveggyűjtemény, szerk. Fogarasi Béla & Márkus György (Budapest: Tankönyvkiadó 1962) 160 p.
10. Vö. pl. <<http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC16241/16708.htm>>.

11. Vö. pl. <<http://szombathelyizsidohitkozseg.hu/a-kivetelezettseg-nyugtalansaga-tukorszilanko-k-a-valyi-csalad-tortenetebol/>>.
12. Pl. a Bibliothèque Cujas (Paris) vagy az International Institute for the Sociology of Law (Oñati) könyvtárában.
13. *Modern polgári jogelméleti tanulmányok*. szerk. Varga Csaba (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Intézete 1977) 145 p. – az első és utolsó vállalkozás a szocialista világban, amely a jogbölcselet területén kortárs művek ideológiai megsemmisítése helyett közreadott ilyeneket.
14. *Aus dem Nachlaß von Julius Moór Gyula hagyatékából* hrsg. Csaba Varga (Budapest: ELTE „Comparative Legal Cultures” Project 1995) xv + 158 p. [Philosophiae Iuris] & <<http://drscsabavarga.wordpress.com/2011/01/02/aus-dem-nachlass-von-julius-moor-hrsg-csaba-varga-1995/>> egyfelől és *Études en philosophie du droit / Estudios en filosofía del derecho* (Budapest: ELTE „Comparative Legal Cultures” Project 1994) xii + 332 p. [Philosophiae Iuris] & <<http://drscsabavarga.wordpress.com/2010/10/24/varga-etudes-en-philosophie-du-droit-estudios-en-filosofia-del-derecho-1994/>>, *Rechtsphilosophische Aufsätze* (Budapest: ELTE „Comparative Legal Cultures” Project 1994) x + 292 p. [Philosophiae Iuris] & <<http://drscsabavarga.wordpress.com/2010/10/24/varga-rechtsphilosophische-aufsätze-1994/>> és *Право Теория и философия* (Budapest: ELTE „Comparative Legal Cultures” Project 1994) xiv + 281 p. [Philosophiae Iuris] & <<http://mek.oszk.hu/15200/15212>> másfelől.
15. Vö. Varga Csaba »Mélton a sorshoz, alkalmas a küzdelemre«. Szellemünk és tudományunk állapotáról *Hitel* XXVIII (2015) 2, 53–70., különösen 59–62. p. & <http://epa.oszk.hu/01300/01343/00157/pdf/EPA01343_hitel_2015_02_06-varga_0.pdf>.
16. Vö. pl. <http://okt.ektf.hu/data/nadasia/file/tananyag/informaciotortenelem/29_05/532_balogh_jzsef_klasszikafilologus_szt_goston_specialista.html> és <<http://franktibor.hu/wp-content/uploads/2014/10/FRANKBAL.pdf>> <http://real.mtak.hu/31635/1/8BaloghFogarasiVikar8.pdf>>.
17. Vö. pl. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Boldizsár_Iván> & <<http://www.holmi.org/2014/09/vajda-miklos-franz-kafka-pesti-ismerose-arckepvazlat-boldizsar-ivanrol/>> & <<http://mek.oszk.hu/02200/02227/html/03/204.html>>.
18. Varga Csaba tollából vö. *Codification as a Socio-historical Phenomenon* 2nd {[1991] reprint} ed. with an Annex & Postscript (Budapest: Szent István Társulat 2011) viii + 431 o. & <<http://mek.oszk.hu/14200/14231/>>, *The Place of Law in Lukács' World Concept* 3rd {[1985] reprint} ed. with Postface (Budapest: Szent István Társulat 2012) 218 p. & <<http://mek.oszk.hu/14200/14249/>>, *Theory of the Judicial Process* The Establishment of Facts, 2nd {[1995] reprint} ed. with Postfaces I and II (Budapest: Szent István Társulat 2011) viii + 308 p. & <<http://mek.oszk.hu/15500/15540>> és *The Paradigms of Legal Thinking* [1999] enlarged 2nd ed. (Budapest: Szent István Társulat 2012) 418 p. [Philosophiae Iuris] & <<http://mek.oszk.hu/14600/14657/>>, valamint *Comparative Legal Cultures* On Traditions Classified, their Rapprochement & Transfer, and the Anarchy of Hyper-rationalism (Budapest: Szent István Társulat 2012) 253 p. [Philosophiae Iuris] & <<http://mek.oszk.hu/15300/15386>>, *Theory of Law* Norm, Logic, System, Doctrine & Technique in Legal Processes, with Appendix on European Law (Budapest: Szent István Társulat 2012) 371 p. [Philosophiae Iuris] & <<http://mek.oszk.hu/15400/15409>> és *Contemporary Legal Philosophising* Schmitt, Kelsen, Lukács, Hart, & Law and Literature, with Marxism's Dark Legacy in Central Europe (On Teaching Legal Philosophy in Appendix) (Budapest: Szent István Társulat 2013) 342 p. [Philosophiae Iuris] & <<http://mek.oszk.hu/14800/14861/>>.
19. Utóbb, amikor a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara kiépítette saját könyvtárát, örömmre ezeket is bevonta csereszolgálatába.

20. Vö. Jónás Károly -- Veredy Katalin *Az Országgyűlési Könyvtár története 1870–1995* (Budapest: [Magyar Országgyűlés] 1995), 5.39. pont, 205–206. p.
21. Vö. pl. <<http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC03014/03077.htm>> & <<https://sites.google.com/site/scifitort/iroportrek/danos-arpad>>.
22. Vö. pl. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Weltner_Andor>.
23. Lázár István *Kiált Patak vára* (Budapest: Szépirodalmi Kiadó [1974] {2. kiadás 1980}) 471 p. [Magyarország felfedezése].
24. Vö. pl. <<http://www.unitas.hu/tagkonyvtar/sarospataki-reformatus-kollegium-tudomanyos-gyujtemenyeinek-nagykonyvtara>>.
25. Vö. pl. <<http://tirek.hu/srl/cikk/947/>> & <<http://www.tirek.hu/srl/cikk/287/>>.
26. Számomra ez mindenekelőtt a jogfilozófus Michel Villey (Párizs) és a filozófus Chaim Perelman (Brüsszel), az eszmetörténész Eugen Kamenka (Canberra) és a jogfilozófus Joseph Raz (Oxford) személyében testesült meg.
27. Ilyesmivel találkoztam először az Ausztráliai Nemzeti Egyetem kebelében működő History of Ideas Unit of the Research School of Social Sciences (Canberra), majd az Institute for Advanced Studies in the Humanities (Edinburgh) intézményeiben.
28. Legemlékezetesebb számomra az maradt, amikor canberrai munkálkodásomkor kikínlódtam magamból az autopoietikus szemléletet – ez ugyanis akkor még legfeljebb csíraformában létezett, Humberto Maturana és Francisco Varela biológiai módszertanában (Santiago de Chile), majd Niklas Luhmann társadalomelméleti könyvátmosában (Bielefeld). Előadásaim természet-tudós hallgatóságával beszélgetve mégis az derült ki, hogy közös gondról: egy új szemléleti keret megfogalmazásának szükségéről van szó. Hasonlóan hatott, amikor Werner Maihofer, az Európai Egyetemi Intézet elnökének baráti meghívására Fiesole kelet–nyugati kerekasztal-vitáin vettem részt, avagy Yale egyetemén, amikor összefutottam a már aggastyán F. S. C. Northrop-pal, akinek példázata a konstruktív (önmagában építő) és dekonstruktív (mert mások építkezésének lerombolásában kimerülő) teóriák lényegi különbségéről komoly tanulságot eredményezett számomra.
29. Vö. pl. <https://en.wikipedia.org/wiki/Library_of_Congress_Classification#Class_K_E2.80.93_Law>.
30. Vö. pl. <http://www.bibliothek.uni-regensburg.de/Systematik/Bibliographie/regensburg_classification.pdf>.
31. Vö. pl. <[https://en.wikipedia.org/wiki/Csaba_Horváth_\(chemical_engineer\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Csaba_Horváth_(chemical_engineer)) <<http://www.yale.edu/opa/arc-ybc/v32.n27/story16.html>>.
32. Józan értelemmel előrelátható lett volna egy tanszéki szintű könyvtári építkezés bizonytalansága; lásd <<http://majt.elte.hu/Tanszekek/Majt/Konyvtar/Konyvtar.html>>.
33. Vö. pl. <http://lexikon.katolikus.hu/T/Teleki_Pál_Tudományos_Intézet.html> & <<http://epa.oszk.hu/00000/00021/00026/0004-1e3.html>>.
34. Amivel először találkoztam 1966 táján, az még az Intézet régi helyén (V. kerület, Szemere utca 20.) volt: szekrényekben az utódállamoknak a magyarság ellen (pl. útszéli keresztlerombolásával) elkövetett cselekményei nyolc polcfolyóméternyi kartotékdobozban dokumentálva, valamint az 1938-ban létrehozott Táj- és Népkutató Központ alföldi tanyafelmérése, eredeti kérdőívekkel, térképekkel, összegzéssel. Schmidt Péter államjogász párttitkárunk és Halász József államigazgatási jogász személyzeti vezetőnk jóváhagyásával ezek máról holnapra hulladék-párnak minősítették. A tanyafelmérés számos dosszióját sikerült ebből kimentenem, eljuttatva feleségem néprajzos unokatestvéréhez, Szabó Lászlóhoz a szolnoki Damjanich Múzeumba.

35. Az Országház utca 30. alatt közel húsz polcfolyóméternyi könyvtömeget kellett szanálnunk, bizottságként Ráczi Attila, Sólyom László és magam emelve ki nálunk megőrzendő értékeit; a maradékot magam spediáltam át az Országgyűlési Könyvtárba.
36. A mai e-katalógus azt valószínűsíti, hogy mégsem vettetett állományba – szomszédos, negyvenmillió nyelvűnek „ismeretlensége” okán. Ezzel szemben magam akkor azzal érveltem, hogy hatalmas bibliográfiája önmagában értékes, jegyzetapparátusa pedig eredeti nyelven hozta a rengeteg irodalmából vett idézeteket.
37. Egyetemi hallgató írja a nyugati példaképről: „konkrétan hibának számít önálló ötlet vagy álláspont megfogalmazása, bacsak nincs »széthivatkozva«. Tehát a cél: egy már létező vélemény újraértelmezése.” <<http://www.irodalmijelen.hu/05242013-1558/szabványosított-nyugat-europai-egyetemek>>.
38. A <<http://mek.oszk.hu/>> mintegy negyven könyvet, a <<https://ppke.academia.edu/CVARGA>> bőven száz fölötti könyvet és tanulmányt tartalmaz szerzőiségemtől csakúgy, mint a <<http://www.scribd.com/>> alapján működő <<http://drsabavarga.wordpress.com>> személyes honlap, a <<http://philpapers.org/profile/15287>> és <<http://ssrn.com/author=1182696>> nem szegényes anyaga, s végül a <<https://vm.mtmt.hu/www/index.php>> által felkínált hozzáférhetőségek.
39. *Comparative Legal Cultures* ed. Csaba Varga (Aldershot, Hong Kong, Singapore, Sydney: Dartmouth & New York: The New York University Press 1992) xxiv + 614 p. [The International Library of Essays in Law & Legal Theory, Legal Cultures 1] és *Marxian Legal Theory* ed. Csaba Varga (Aldershot, Hong Kong, Singapore, Sydney: Dartmouth & New York: The New York University Press 1993) xxvii + 530 p. [The International Library of Essays in Law & Legal Theory, Schools 9].
40. *European Legal Cultures* co-ed. Volkmar Gessner, Armin Hoeland & Csaba Varga (Aldershot, Brookfield USA, Singapore, Sydney: Dartmouth 1996) xviii + 567 p. [Tempus Textbook Series on European Law and European Legal Cultures I].
-
-

Megújult az EISZ Titkárság honlapja

Megújult az EISZ Titkárság honlapja (<http://eisz.mtak.hu>). Az új oldalon az adatbázisok leírása és címlistája mellett az előfizető intézmények névsora is szerepel, így a tájékoztató munka során a honlap akár lelőhelyjegyzékként is használható az EISZ-en keresztül előfizetett adatbázisokhoz (<http://eisz.mtak.hu/index.php/hu/adatbatziszok.html>).

A továbbiakban a honlap folyamatosan frissülni fog.

A harkányi gyógyvíz és fürdőcultúra bibliográfiája (1825–2015)

„Harkány 13,5 hektáros ősparkjában a több százéves fák és a Zsolnay-féle eoizin szőkökutak között található a Harkányi Gyógy- és Strandfürdő, ami Közép-Európa egyik leghíresebb fürdőhelye. A pihentető, frissítő és gyógyító kezelések mellett, a holisztikus gyógymódok mellett is elköteleztük magunkat, hogy a kezelések során vendégeink teste és a lelke újra harmóniába kerüljessen egymással.” Ez olvasható www.harkanyfurdo.hu weboldalon, ahol megtudhatjuk azt is, hogy az ásványi anyagokban bővelkedő, ionokban gazdag termálvíz milyen betegségek gyógyításában kiemelkedő hatású. A harkányi gyógyvíz és fürdőcultúra két éve fölkerült a Baranya Megyei Értéktárban nyilvánartott 31 nemzeti érték közé.

A karbonyl szulfidot tartalmazó, 62 °C hőmérsékletű forrás gyógyhatására a XIX. század elején figyeltek föl: a levéltárban őrzött első írásos följegyzések 1823-ban keletkeztek, a nyomtatott közlemények 1825 márciusától olvashatóak. Ez utóbbiak teljességre törekvő anyagát tartalmazza az a kiadvány, amelyet a pécsi Csorba Győző Könyvtár jelentetett meg a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával ez év áprilisában *A harkányi gyógyvíz és fürdőcultúra bibliográfiája (1825–2015)* címmel. A kötet szerkesztői a könyvtár munkatársai: Gyánti István helytörténeti könyvtáros és Kiss Zoltán tájékoztató könyvtáros. A teljesség alatt érdemi teljességet kell értenünk, mivel a szerkesztők nem duzzasztották fel anyagukat azokkal az általános lexikonokkal, Harkányt is felsoroló kézikönyvekkel, amelyekben szerepel a település, így is 2295 tétel közlésére került sor, amelyeknek könyvtárak helyismereti gyűjteményén kívül kiinduló forrás volt még a Siklósi Térségi Könyvtár és Ismeretközpont cédulakatalógusa is. Természetesen minden egyéb lehetséges forrást, úgymint bibliográfiát, elektronikus adatbázisokat is (pl. ADT, ODR) felhasználtak gyűjtőmunkájuk során. Átnéztek huszonkilenc, 1860–2015 között megjelent helyi lapot, illetve négy országos napilapot. Külön nem kutattak külföldön megjelenő művek után, de amiről tudomásuk volt, az bekerült a tételek közé. A szerkesztőket a tételek gyűjtésében Fehérváry Klára, Gál Hedvig Zsuzsanna, Gyántiné Kiss Kármén, Kerekes Imre, Kisszabóné Trapl Ivett, Klotz Beáta, Laky Judit, Mendöl Zsuzsanna, Papp Dávid Zoltán, Sarbak Tímea, Sipos Balázs, Szokola Lászlóné, Zókáné Bozsik Anna segítette. Az adatgyűjtésben való résztvétel mellett Laky Judit végezte a bibliográfiái leírások ellenőrzését.

A kötet 2015 februárja és 2016 februárja, tehát egy év alatt készült el, az anyaggyűjtés, amint ez a cikketek záró tételből is kiderül, 2015. december 31-ével zárult. Mészler

Tamásnak, a Csorba Győző Könyvtár igazgatójának *Köszöntője* után egy rövid, kétoldalas ismertetést olvashatunk a fürdő, egyben a település fejlődéstörténetéről *A harkányi bibliográfia készítése közben ...* címmel. Rövid, hiszen a fürdőtörténetet már többen is megírták, s azért is lehet rövid, mivel a bibliográfia olvasása során részletesen élénk tárul maga a „történet”, annak minden részletével. A következő, a *Bevezetés* című rész ismertet meg minket a felhasznált forrásokkal, a bibliográfia szerkezetével, a leírások adatainak értelmezésével, az alkalmazott rövidítések feloldásával, a mutatók használatával, a mellékletek céljával, és itt található a szerkesztők köszönetnyilvánítása a munkájukat segítő külső személyeknek.

A sorszámmal ellátott bibliográfiái leírásokat három fejezet tartalmazza: kettőbe műfaji, egybe pedig tematikai szempontból kerültek bele a tételek. Mindegyik fejezetben a tételek sorrendjét a megjelenési év, ezen belül a szerző nevének, ennek hiányában a címnek betűrendje határozza meg. Az indító rész a *Könyvek, tanulmányok, ismertetők* címet viseli, ahová a tudományos igényű monográfiák, tanulmányok, a tájékoztató vagy reklámcéllal készített ismertetők kerültek. Mivel a korai években többnyire csak egy tétel található egy adott évből, ezért elfogadható, hogy ebben a fejezetben nem szerepel kiemelt alcímként a megjelenési év. Kiemelten, alcímként szerepel viszont az tételek csoportosítását jelentő évszám a következő, *Cikkek* címet viselő, a tételek zömét tartalmazó fejezetben, amely a bécsi *Der Wanderer* 1825. március 6-i számában található *Beitrag zur Vaterlandskunde* című, Romy Károly György által írt, a harkányi fürdőt bemutató cikkel kezdődik, és Babos Attilának: *Tovább fejlődhet a fürdő* című, az *Új Dunántúli Napló*ban 2015. december 31-én megjelent cikkével zárul. A tételeknek a harmadik, *Egyéb* című fejezetbe való kerülését az határozta meg, hogy bár nem kizárólagos tárgyuk a harkányi gyógyvíz és fürdőkultúra, de ehhez kapcsoló érintőleges témáikkal színesítik a rá vonatkozó ismereteinket.

A gazdaságos forráshivatkozási formát alkalmazó bibliográfia tétéleinek többségében megtörtént a szerzői betűjelek, álnevek szögletes zárójeles feloldása. A leírásában jelezve van ha mindössze híryanagról van szó. Az is segíti az érdeklődőt, hogy fel lettek tüntetve az illusztrációk típusa, száma, készítőjük nevével együtt. Ezek a kiegészítő adatokon is túl jóval több információt közölnek a téma iránt érdeklődőknek, mint más, „hagyományos” bibliográfiák. Ugyanis tipográfiailag jól elkülönítve nemcsak a címet kiegészítő, magyarázó annotációkkal találkozhatunk, hanem számos esetben – mintegy „extract”-ként – a közlemény érdemi részét tartalmazó idézetekkel is. Híryanag esetében előfordul a teljes szöveg közlése is, vagyis ebben az esetben egy későbbi történetírónak szükségtelen lesz az újságban visszakeresni az ilyen tételt. A különlenyomatokra, a többes-kiadásokra is itt történik megjegyzés. A különböző tételek közötti kapcsolatokat az annotáció végén elhelyezett, sorszámra történő utalások jelzik. Ugyancsak az annotációban hívják fel figyelmünket arra, ha a közlemény teljes szövegét is elolvashatjuk a kötetben. A bibliográfiai tételek fejezetei után ugyanis mellékletek, pontosabban egy függelék következik, ahol az 1860 és 1948 közötti időszakból 18 hírlapi közlemény teljes szövege olvasható. (Egyébként a kötetben leírt tételek többsége a könyvtár Helyismereti Gyűjteményében eredetiben vagy másolatban olvasható.)

A három csoportba osztott, azon belül időrendben elhelyezett tételek más szempontú visszakereshetőségét két mutató teszi lehetővé. Egyik a *Személynevek mutatója*, amelyben a bibliográfiai tételekben közölt szerzőket, közreműködőket, az annotációban, illetve az annotációként idézett szövegben szereplő személyek nevét tartalmazza a tételek sorszámára hivatkozva. Az annotációban található nevek esetében a tételek sorszámok félkövérrel lát-

hatók. A szerkesztők a mutató összeállításakor törekedtek a helyismereti, helytörténeti szempontok érvényesítésére azáltal, hogy ahol erre lehetőségük volt, közölték a személy születési és halálozási évét, foglalkozását, és egyeseknél (főként az orvosoknál) azt az évet vagy időszakot, amikor Harkányban tevékenykedtek. Nem kerültek viszont be a mutatóba azok a szerzői betűjelek, amelyeket nem sikerült feloldani, mint például „i. ó.” (894. tétel), vagy „R. E.” (897. tétel), pedig hát ezek is ott szerepelhettek volna, hiszen konkrét személyek rejtőznek a betűjelek mögött. A bibliográfiában közölt tételek tematikus szempontok szerinti megtalálása egy több mint hetven kifejezésből álló *Tárgymutató* segítségével oldható meg, ahol a fogalmak, az intézmények, a vállalatok és a testületek stb. egységes betűrendben sorakoznak.

A helyismereti bibliográfia esetében a gyűjtőmunka soha nem zárul le egy kiadvány elkészültével. Ezt bizonyítja az egyik szerkesztő, Kiss Zoltán <http://kisszoltan.freewb.hu/kiegészitesek-a-harkany-bibliografiahoz/> című weboldala, ahol már közel száz pótlás-tétel sorakozik a kiadvány tételeinek kiegészítéseként.

A kötet a *Csorba Győző Könyvtár kiadványai* című sorozat 5. köteteként látott napvilágot. A sorozat eddig megjelent köteteit (*Pécs Város Közmuvelődési Könyvtárától a Csorba Győző Könyvtárig. 70 éves a közmuvelődési könyvtár Pécsen (1943–2013)*; *Ötitorony vonzásában; A mohácsi busójárás bibliográfiája (1862–2014)*; *Történetek Baranyából*) áttekintve az látható, hogy a Csorba Győző Könyvtár keretében, irányításával egy markáns pécsi helyismereti, helytörténeti, és részben bibliográfiai műhely jött létre és működik, főként a helyi könyvtárosok közreműködésével, amely eddig is, és várhatóan a jövőben is értékes művekkel gazdagítja Pécs és Baranya megye helyismereti, helytörténeti irodalmát.

A harkányi gyógyvíz és fürdőkultúra bibliográfiája (1825–2015) / [szerk. Gyánti István, Kiss Zoltán]. – Pécs : Csorba Győző Könyvtár, 2016. – 292 p. – (Csorba Győző Könyvtár kiadványai, 5.)

Kégli Ferenc

Újraolvasva – hatvan-hatvanöt év múltán

[6.] Sztálinvárosi gyerekek

A *Sztálinvárosi gyerekek* szépirodalmi formában megjelenített, ifjúsági, pontosabban gyermekregény köntösébe bújtatott politikai propaganda, az úgynevezett szocialista gazdaság kiemelt nagyberuházásának, a dunapentelei Dunai Vasmű és vele együtt egy új város építésének sajátos krónikája. Amikor Palotai Boris könyvét közzétették, alig múltam tízéves. Hamar eljutott községünk népkönyvtárának letéti állományába, talán az általános iskola könyvtárának rendkívül szegényes gyűjteményébe is. Arra nem emlékszem, hogy felvették-e a kötelező olvasmányok hivatalos listájára, de azt tudom, hogy a tanítóink (bocsánat, ekkor már többnyire a Pedagógiai Főiskolát levelező tagozaton végzett szaktanárok) – főleg az igazgató – igencsak szorgalmazták az elolvasását. Mire a kezembe került, már a mi falunkba is eljutott a Nagy Imre-féle fordulat, a nyitás híre és jó néhány jele, és egyik-másik pedagógus azt is meg merte kockáztatni, hogy a cikk elején említett elmarasztaló minősítést hangoztassa. Szüleim nem hittek a tényleges fordulatban – és az idő őket igazolta –, tették a dolgukat, és ezt várták tőlünk is. Az iskolában is hamar elhalkultak az egyszerre bíráló és bizakodó hangok. Mi, gyerekek nem sok mindent értettünk a körülöttünk zajló folyamatokból. Akinek volt hozzá kedve, tehetsége és szorgalma, igyekezett tanulni, teljesíteni az immár általánossá vált úttörő kötelezettségeket, a többiek pedig kedvetlenül is eljártak az iskolába, mert a tankötelezettséget nagyon-nagyon szigorúan vették azokban az években. És természetesen mindenki örömmel, lelkesen játszott az óraközi szünetekben, a fiúk időnként összegyűltek a falu határában kialakított futballpályán. Elég sokan elolvasták, elolvastuk a *Sztálinvárosi gyerekek* számunkra érdekes történetét. Olvasónaplóm bejegyzése szerint a regény lapjait 1954. január elején forgattam, tehát éppen a tizenegyedik születésnapom előtt és után. A regény szereplői két évvel voltak idősebbek, vagyis mintha kortársaink lettek volna... Alighanem ez volt – ma már tudjuk: átmeneti – sikerének egyik titka.

Előbb azonban néhány mondat a mű születésének körülményeiről. Palotai Boris (1904-1983) Kassán kezdte irodalmi pályáját költőként, aztán egy ifjúsági folyóirat szerkesztője, és írt ifjúsági regényeket is. A második világháborút követően Budapesten élt, és gyerekek között újságíróként is dolgozott. A dunapentelei

építkezésre – amelyet központilag ösztönzött nagyszabású sajtópropaganda kísért – riportútra küldték, 1951-ben *Új emberek a Dunai Vasműnél* címmel riportkönyve is megjelent, erősen agitációs jelleggel. Valószínűleg az ekkor szerzett információk, benyomások képezték az alapját a majdani regény cselekményének, az itt megismert emberek – munkások, mérnökök, pedagógusok stb. – lehetnek a modelljei. Az újonnan épült települést és a gyárkomplexumot 1951 novemberében nevezték el a nem sokkal később meghalt szovjet vezetőről – állítólag az itteni dolgozók óhajára. Az író *Sztálinvárosi gyerekek* című regényét az Ifjúsági Könyvkiadó 1953-ban hozta forgalomba (már Sztálin halála után), a kolofon szerint 8000 példányban. Felelős szerkesztője Elek István (1915-1992) kiadói lektor, műfordító, a gyermek- és ifjúsági irodalom egyik specialistája volt. A képszerkesztői teendőket a korábbi évtizedek nemzetközi rangú tipográfusa, Tevan Andor (1889-1955) látta el. Egy fiatal grafikus (később neves szobrász lett) kérték fel illusztrátornak, ám Stettner Béla (1928-1984) fekete-fehér rajzai sematikusak és merevek, szálkásak, mintha egy kifestőkönyvhöz készültek volna. Úgy sejtem, az első hónapokban a kötetek nagy része alighanem elkelt (nyilván sok helyen ajándékkönyv lett belőle), ma már a könyvtárakban és az antikváriumban is ritkaságnak számít. Hazánkban később nem adták ki újra, külföldön is csak egyszer, 1955-ben, Moszkvában, orosz fordításban látott napvilágot.

Nekem nincsenek rossz emlékeim a könyvről. A propagandisztikus szándékot vagy nem észleltem, vagy figyelmen kívül hagytam. A barátaim, osztálytársaim viszonyulása hasonló lehetett. Mi elsősorban a sztorira összpontosítottunk, beszélgetéseink elsősorban a regény gyermek-alakjairól, a hetedikesekről folytak. Mi falusi gyerekek lévén, igazi gyárat legfeljebb kiránduláson láttunk, nagyüzemet pedig -- egy-két társunk kivételével – sosem. (A településünkön mindössze egy kicsiny volt uradalmi szeszfőzde működött, amely ipari célra állította elő terméket; néha eljuthattunk a járás székhelyére, a szerencsi cukor- és csokoládégyárba is.) A dunapentelei gyerekekéhez hasonló élményeink azért nekünk is adódtak. Nálunk is ekkortájt kezdtek egy új falurészt kialakítani, ahol az egyik uradalom egykori cselédjei és a falubeli fiatal házaspárok kaptak házhelyet lakóház építésére és konyhakert létesítésére. Főleg a fiatal, szegényebb parasztok közül többen is eljártak a borsodi üzemekbe (Ózdra, Diósgyőrbe) vagy a budapesti, csepeli gyárakba dolgozni; tudtuk, láttuk, hogy közülük jó néhányan pár év múlva oda is költöztek, ipari munkások lettek (akárcsak Daru Kati szülei). A mi kis községünkben is éltek olyan gyerekek – mint a regénybeli Tóth Berci –, akiket nagyszülei, esetleg csak nagyapja vagy nagyanyja neveltek; leginkább a második világháborúban elpusztult katonák és korán meghalt özvegyeik fiai és lányai. Bizony elég sokszor kellett segítenünk egy-egy családi vagy hivatalos levél elolvasásában (és a válasz megírásában) azoknak az idősebb embereknek, akik szerencsétlen sorsuk folytán (mint Tóth Berci nagyapja) analfabéták maradtak. Szemünkben a mérnök „fogalom” volt, titokzatos valaki, én például csak gimnazistaként láttam szemből-szembe, akkor találkoztam először mérnökkel. Mivel nap mint nap együtt éltünk és hallottuk a róluk keringő pletykákat is, pedagógusainknak az emberi arcát, hibáit is ismertük, és talán éppen ezért olyan már-már eszményi alakot,

mint a pentelei hetedikesek munkáslányból lett osztályfőnöke, Margit néni, aligha tudnék felidézni.

A mi iskolában is gyakran rendeztek fémgyűjtési versenyt. (Az iskolai füze-teink borítólapjára éveken át rányomtatták az akkoriban sűrűn hangoztatott, az erőltetett iparosítást támogató jelszót: „Gyűjtsd a vasat és a fémet, ezzel is a békét véded!”) Gyűjtöttük is, némelyek olykor nemtelen eszközökkel. A legnagyobb fogás nálunk is háborús eredetű volt: amikor a szovjet hadsereg elérte a falunk határát, a Holt-Tisza túlsó partján állították fel az ágyúikat, innen lőtték a visszavonuló németeket. A kilőtt lövedékek hüvelyei a parton maradtak, a föld hamar elsárosodott, de az ügyes és bátor fiúk néhány esztendő múlva előásták azokat, és ezekért a vörösréz hüvelyekért (hüzikért) elég jó pénzeket fizettek a begyűjtő helyeken. Sajnálatos epizód: az egyik fiú kézigránátot is talált, és ez felrobbant a kezében, amit csuklóból leszakított. (Tankot, mint a pentelei hetedikesek, mi nem fedeztünk fel...)

A tanulásban is versenyeztünk. Biztos, hogy „felülről” jött utasításra tettük, bár mi nem így éreztük. Amihez nagymértékben hozzájárult, hogy tanáraink, korábban a tanítóink erről keveset beszéltek, azaz nem erőltették a tanulmányi versenyeket, talán még vándorzászlónk nem volt. Viszont eleve létezett – a gyermekektől egyébként is elvárható – egészséges versenyszellem, és erre támaszkodhattak a pedagógusok. Alsós tanító nénik például egy – kiválónak is nevezhető – ösztönzési módszert alkalmazott: minden ötös feleletért adott egy kis, díszes papírotöst, ha ebből összegyűlt tíz, kaptunk nagyobb, szépet megrajzolt ötöst, és ha ebből is kigyűlt a tíz, egyik emléklapszerű kártya lett a jutalom. Néhányat máig szeretettel őrzök...

Palotai Boris „hősei”, a Pentelére költözött gyerekek között jócskán akadtak olyan egyéniségek, akiknek a párját, mását a mi iskola-, netán osztálytársaink között – ha akartuk – is beazonosíthattuk. Hiszen közöttünk is akadtak olyan szilaj, „minden lében kanál” lányok, mint Tücsök, vagy a felmenőivel, gyakrabban az idősebb bátyjukkal dicsekvő fiúk, mint Garas Ferkó. Közöttünk is voltak szorgalmas, ám mindig hol ezt, hol azt kölcsönkérő tanulók. Bár a pedáns és választékos Oszoli hazai hasonmását nehéz lenne megneveznem, egyedi figurák a mi pajtásaink között is fel-feltűntek. Minket, akik olvastuk a regényt, meglepett, hogy a pentelei osztályban egyetlen elkényeztetett gyerek sem volt, holott nálunk, falusi környezetben, némely parasztszaládban is előfordultak ilyenek.

Most, felnőtt fejjel, a történelmi tudás birtokában sokkal, de sokkal kritikussabban nézem a *Sztálimvárosi gyerekek* történéseit. Mindazonáltal tizenegy évesen (társaimmal együtt) nem törődünk a regény agitációs célzatával, az „ellenség” (a plébános, a volt gyáros villanyszerelő, az egykori földbirtokos művezető) leplezésének akkor megkövetelt szándékával, a pentelei építkezések kiáltó kezdetlegességeivel (például az új iskolában hetekig a kréta is hiányzott), viszont csaknem maradéktalanul azonosultunk az ottani iskolásokkal, mindennapi életükkel.

Bényei Miklós